

מהדורת ביקורת!

הערות ותיקונים
יתקבלו בברכה!

יד
מהר"י

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב יצחק רצאבי שליט"א

פוסק עדת תימן

פרשת צו

(נמסר במוצש"ק ויקרא)

ניסן התשפ"ו בשל"ז

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

ביאור דברי הרמב"ם (ריש הל' חובל ומזיק) בעניין 'עין תחת עין' שזה ממון, נתפרש כך מפי משה רבינו מהר סיני וכו', על פי מה שכתב בהקדמתו לפירוש המשנה בעניין ארבעת המינים, ובעניין מה שהביא החתם סופר את דברי הרמב"ם בפיהמ"ש שם בשנינויים.

המשך ביאור דברי מהר"ח בן עטאר בעניין משה רבינו שקיבל את כל התורה שבע"פ מהר סיני, ומקור ממדרשי חז"ל על כך. והיכן הן תליות תלים של הלכות שדרש רבי עקיבא על כל קוץ וקוץ. תשובה לשאלה מדוע האור החיים לא הביא זאת בשם האר"י ז"ל, ובעניין הנכשלים וכותבים דברים שלא בשם אומרם.

תגובה למכתב בעניין מה שאמר מרן שליט"א כי תלמיד טועה כתב את הדברים המובאים בפסקי רבי אביגדור לגבי המלה 'לבסומי בפוריא', והערה לגבי החידוש שכתב בעניין הסמיכות [בפרשת כי תצא] בין 'קללת אלהים תלוי' ל'זולל וסובא' וכו'. בירור המושג 'תלמיד טועה'.

בעניין הקערה לליל הסדר.

© כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחברות "שערי יצחק" – 828

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה וליזכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש ע"י ידידנו הרה"ג חיים לוי הי"ו בן איתן, ורעייתו החשובה מרת סימון שמחה שתחי' מארצות הברית, לרפואת בתם רבקה אסתר הזקוקה לרפואה שלמה במהרה, בעבור שהתנדבו למסדות נתיבות מהרי"ץ. תשתדלו לענות אמן בכוונה. השם ברוך הוא, בכח השם הגדול והקדוש אהיה אשר אהיה, אל נא רפא נא לה, אכ"ר.

וכמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי יואל דוד בן שמחה בינים הי"ו, מארצה"ב, להצלחתו בפרנסה ובכל העניינים, שתמיד יהיה לו ולרעייתו ישוב הדעת, ונחת מכל יוצאי חלציו. בעבור שהתנדב למסדות יד מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, והזקוקים לרפואה המקום ב"ה ישלח להם רפואה בשאר חולי עמו ישראל וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

הודעת הרב שאול הי"ו: בשעון קיץ בשבוע הבא, השיעור יתחיל בשעה 9:30. הרב משה בשעה 9:30, ואאמו"ר בשעה 9:45. בעזרת ה'. עד להודעה חדשה.

מזן שליט"א: נזכיר גם כי בעז"ה אחרי השיעור, נעשה שוב הפעם את התפילה לעת המלחמה, מה שהודפס בסוף השיעור האחרון, 'לעולם י"י דברך נצב בשמים'. אנחנו זקוקים לישועות, אין סומכין על הנסים ועל הנפלאות. אמנם ישנם ב"ה, אבל כעת הרי יש לנו 'בין הזמנים', הדבר אינו פשוט, לכן צריך חיזוק.

ביאור דברי הרמב"ם (ריש הל' חובל ומזיק) בעניין 'עין תחת עין' שזה ממון, נתפרש כך מפי משה רבינו מהר סיני וכו', על פי מה שכתב בהקדמתו לפירוש המשנה בעניין ארבעת המינים, ובעניין מה שהביא חתם סופר את דברי הרמב"ם בפיהמ"ש שם בשינויים.

לשון הרמב"ם בספר נזיקין הלכות חובל ומזיק [פרק ראשון], החובל בחברו, חייב לשלם לו חמשה דברים. נזק וצער ורפוי ושבת ובושת. וכו'.

ובהלכה ג', זה שנאמר בתורה, כאשר יתן מום באדם, כן ינתן בו. אינו לחבול בזה כמו שחבל בחבירו, אלא שהוא ראוי לחסרו אבר או לחבול בו כמו שעשה, ולפיכך משלם נזקו. וכו'.

ובהלכה ה', ומנין שזה שנאמר באיברים עין תחת עין וכו' תשלומין הוא, שנאמר חבורה תחת חבורה וכו'. הוא מביא ראיות לכך.

ובהלכה ו', הרמב"ם מביא את ההלכות ואת הפסוקים שאפשר היה להבין מהם שאדם אשר חבל בחבירו צריך לעשות בו את אותו מום בעצמו, עין תחת עין שן תחת שן, אבל בתושבע"פ נמסר שזה ממון. הוא מביא הסברים והוכחות, איך לבאר את הפסוקים לפי זה.

וזה לשונו שם, אף על פי שדברים אלו נראים מענין תורה שבכתב.

דהיינו, מהתורה שבכתב אפשר להבין שהדבר כך, זה מתקבל בפשט, אבל לא זהו העיקר. אלא כולן מפורשין הן מפי משה מהר סיני. זה לא שכך חז"ל פירשו את הפסוקים, יען כי ישנן הוכחות וראיות שהדבר כך, אלא שבתורה שבע"פ נמסר העניין בצורה מפורשת, מפי משה רבינו מפי הגבורה.

וכולן הלכה למעשה הן בידינו, וכזה ראו אבותינו דנין בבית דינו של יהושע, ובבית דינו של שמואל הרמתי, ובכל בית דין ובית דין שעמדו מימות משה ועד עכשיו. יש לנו על זאת מסורת, איש מפי איש.

הדברים הללו מובנים, על פי מה שהבאנו בס"ד בשיעור הקודם, מהקדמת הרמב"ם לפירוש המשנה. הרי בגמרא בריש פרק החובל ישנו עמוד שלם של הוכחות, כי 'עין תחת עין' וכדומה פירושם ממון, א"כ הרמב"ם רצה להגיד בזה, כפי שכתב בהקדמתו לפיהמ"ש, כי 'פרי עץ הדר' – למשל – וכן 'ענף עץ עבות', ישנן ראיות בגמרא מס' סוכה שהדבר ככה, למרות שישנה שאלה 'דלמא חבוש או רמון', ועין עבות 'דלמא פלפלין', והגמ' מביאה כיצד זה נרמז בפסוקים, על כך אומר הרמב"ם, שזה לא שהיה ספק בכך, אלא רצו חז"ל להראות את חכמת הכתוב.

מי שיעיין בשלחן ערוך המקוצר [חושן המשפט דף רפ"ח], יש לנו בס"ד שם בסוף הספר חידושים גם על הגמרא בבא קמא, מימי חרפי, נקובים בשם 'מילי דנזיקין', הבאתי שם בס"ד בזה"ל, מבואר ברמב"ם בפרק א' מהלכות חובל ומזיק דיודעין שהכוונה עין תחת עין שהוא ממון לא רק מגז"ש וכו' שנדרשו הכא בגמ', אלא כך היא קבלה ומנהג ידוע מדורי דורות.

מהרש"ל כנראה לא ראה את פיהמ"ש לרמב"ם, והוא לא הבין למה הרמב"ם היה צריך להוסיף את ההלכה הזאת? הרי ישנם פסוקים, וישנם הסברים.

כך הבאתי שם, ומהרש"ל ביש"ש תמה על דברי רבינו, למה הוצרך לקבלה איש מפי איש. ואם מפני שקשה לו להוציא הפסוק מפשוטו, ובזה יש פתחון פה למינים – אם בכדי שלא יהיו

שערי יצחק – השיעור השבועי

ובכל אופן, האמת יורה דרכו. בודאי שזאת היא הכוונה.

*

החתם סופר, על הסוגיא שם במסכת סוכה [דף לה.], כתב בזה הלשון, ע"ד הגמרא שם, 'שטעם עצו ופריו שוה, זה אתרוג'. עיין הקדמת הרמב"ם לסדר זרעים [ד"ה וכאשר מת יהושע] שלא נסתפק אדם מעולם באלו המינים מה הם.

מה שהגמרא אומרת כי 'טעם עצו ופריו שוה', זה לא בכדי להביא הוכחה בגלל שישנו ספק. כי מעולם לא הסתפק בזה שום אדם מה הם המינים האלו.

הלא ראינו מה שלקח משה רבינו ע"ה, ואחריו יהושע בן נון, ושמואל הנביא, ודוד המלך ע"ה, ומדוד לדור. אלא שמצוה עלינו להראות, היכא רמיזא בקרא.

החתם סופר מביא את הרמב"ם, אבל לא בלשונו. הוא שינה כאן כמה שינויים.

דבר ראשון, כאשר הרמב"ם מדבר לגבי 'פרי עץ הדר', הוא לא כתב כי ראינו את משה רבינו שלקח, אלא הוא התחיל מיהושע. וכפי שהבאנו את לשונו [בשיעור הקודם], ראינו בלי פקפוק מיהושע עד זמנינו, שהאתרוג היה נטיל עם הלולב בכל שנה.

הרמב"ם לא הזכיר שם את משה רבינו. והדבר הוא בכוונה. כי הרמב"ם סובר, שמצות ארבעת המינים לא היתה במדבר, רק מכאשר הגיעו לארץ ישראל. לא ראינו את משה רבינו נוטל ארבעת המינים. ויכול להיות שבמדבר גם אי אפשר היה להשיג ארבעת המינים. כאשר התורה מצוה, ולקחתם לכם ביום הראשון וגו', המדובר הוא כאשר תגיעו לארץ ישראל. הדבר מדוייק בלשון הרמב"ם.

וכבר העירו על כך בהוצאת 'מכון המאור' [הערה צ"ח] בזה"ל, כתב בשו"ת ציץ אליעזר [ח"י סי' י"א] דמהא דנקט רבינו כאן 'יהושע' ולא 'משה', משמע שלא נהגו במצות ד' מינים עד שבאו לארץ ישראל.

וכן משמע ממש"כ רבינו במורה [ח"ג פמ"ג], וזהנראה לי בארבעת מינים שבלולב – הרמב"ם כותב, מהי הסיבה ומהו הטעם לכך שהתורה מצוה לקחת אתרוג וכו' – שהם שמתח בציאתם

למינים טענות ומענות, למה אתם מפרשים ככה – ולכן כתב שהיא קבלה, הנה לריק עמל זה וכו' ומסיק שדברי חכמים מספיקים זולת הקבלה כלל. כל ההוכחות שכתובות בגמרא, מספיקות. לכן מהרש"ל לא מסכים עם הרמב"ם.

וכתבתי על כך, והאמת שכוונת רבינו לתרץ בזה קושיא גדולה, דבפשיטות היה האומר אומר לנוכח צורך הדרשות והראיות בגמ', כאילו הדבר היה מסופק ומשובש אצלם, והיו צריכין לחקור ולדרוש מה כוונת המקרא לפי האמת.

וזה אינו נכון, שכל התורה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני, וידעו חז"ל מדורות שקדמו להם מבית דינו של-יהושע והלאה שמי שסימא עין חבירו, אין מסמין את עינו אלא משלם ממון (כיו"ב כתב בפרק ז' מהלכות תמידין ומוספין הלכה י"א בעניין ממחרת השבת דהיינו יו"ט, לאפוקי מהצדוקים יעו"ש). ומה שמביאין לזה ראיות וסברות ואסמכתאות, הוא רק לחקור על הרמז במקרא לפירוש שקיבלו איש מפי איש, שמחכמת התורה נוכל להוציא ממנה פירושים אלו.

והדברים ברורים, לקחתים מהקדמת רבינו למשנה (ד"ה וכאשר), יעו"ש וימתק לחכך וכו'.

הרמב"ם סתם בהל' חובל כאן, הוא קיצר, ולכן מהרש"ל לא הביין מה הרמב"ם רוצה בכך. אולם הדבר מובן יפה לפי דברי הרמב"ם בהקדמה לפיהמ"ש, שם הוא הרחיב. כדקיי"ל דברי תורה עניים במקום אחד, ועשירים במקום אחר.

רק שישנם כאלה אשר טעו בזה. מי שיעיין בתורה תמימה פ' משפטים [פרק כ"א הערה קע"א], יראה הוא הביא את דברי הרמב"ם בהקדמת פיהמ"ש, ונראה במחכ"ת כי הוא ערבב את הכל. ממש פלא עצום. הוא הביא את הרמב"ם בצורה הפוכה. גם הטעה אותו, הגירסא שהיתה לפניו ברמב"ם.

בגירסא הנכונה כתוב, 'כולן הלכה למעשה הן בידינו', דהיינו הדבר היה במסורת איש מפי איש, באופן מעשי. אבל בדפוסים, בספרים שהיו גם בפני בעל תורה תמימה, היה כתוב 'הלכה למשה הן בידינו', לכן הוא הביין כי זאת הלכה למשה מסיני, וממילא יצא לו פה בלבול גדול. ואכמ"ל, כי כל המעייין שם יבין את אשר לפניו.

עכשיו. כאשר ממילא הוא כתב מקודם, 'ראינו בבית דינו של יהושע, על כרחנו הכוונה 'גם של יהושע. לא רצה הרמב"ם לחזור שוב על משה, מבחינת נוי סגנון ההלכה, כדי שבכל פעם יהיה חידוש.

ומה שהוסיף החתם סופר, את שמואל הנביא, ודוד המלך, זה בסדר. הדבר בשביל ליפות ולהרחיב את העניין, למרות שהרמב"ם לא הזכיר אותם בהדיא. הדבר אינו משמעותי. הרמב"ם עצמו בודאי התכוין לכך.

ומה שהוא הוסיף בסוף, ג"כ בשם הרמב"ם, 'מצוה עלינו להראות היכא רמיזא בקרא', הדבר אינו כתוב שם במפורש. לא ראיתי אפילו משמעות כזאת בדברי הרמב"ם, שזה מצוה. אבל אולי הדבר פשוט מעצמו, ומובן מאליו.

הרמב"ם הדגיש את 'חכמת הכתוב', להראות את החכמה שלתורה, שאפי' שהיא לא כתבה זאת במפורש, הדבר רמוז במלים אלה 'פרי עץ הדר', הדר באילנו. 'פרי עץ, שטעם עזו ופריו שוה. רק כשהינך מתעמק, אתה מבין מה טמון ומה מסתתר מתחת המלים הללו.

אבל יכול להיות, כי חוץ מזה שהדבר אולי פשוט וברור שזאת מצוה – כי אם חז"ל עשו זאת, אזי הדבר פשיטא – אולם ישנו לכך עכ"פ מקור וסעד בדברי האור החיים, האומר כי בכל הדורות עמלים חכמי ישראל לגלות בתרה שבכתב, את מה שנמסר בתורה שבעל פה. אשר בעז"ה נראה זאת בהמשך.

*

אבל לפני כן, ברצוני להעיר עוד הערה.

מה שהרמב"ם כותב בהקדמה לפיהמ"ש, את היסוד הזה, לחלק בין תורה שבכתב לתושבע"פ, ומה מוגדר הלכה למשה מסיני, בסוגיא הזאת בעצמה במס' סוכה הריטב"א כותב כמו הרמב"ם, מבלי להזכיר את הרמב"ם. וגם הרמב"ן, שהיה רבו של הריטב"א, הוא כבר כתב זאת בפירושו לתורה.

ובפיהמ"ש שבהוצאת מכון המאור, מציינים זאת שם בהערה ק"א, בזה"ל, וכן כתב הריטב"א [סוכה דף לה.], שאין זו הוכחה גמורה על האתרוג, רק שהדבר היה להם בקבלה שפרי עץ הדר הוא האתרוג. וכ"כ הרמב"ן [פרשת אמור]

מן המדבר, אשר היה לא מקום זרע ורמון, ומים אין לשתות, אל מקום האילנות נותני פרי והנהרות. אהה, היגעתם לארץ ישראל, איזו ארץ טובה ורחבה.

ולקח לזכרון זה, הנאה שבפירות האדמה, והטוב שבריחו – זהו ההדס. כפי שכתוב בזה"ק [דף ר"ח ע"ב] ריחא מעליא דבוסמין, איהו הדס. אנחנו לא מבינים זאת, כי היום בזמנינו ההדסים בדר"כ אין להם כ"כ ריח טוב. ואינני יודע, מה נשתנה. לא מצוי, שיהיו הדסים עם ריח טוב. למרות שבזה"ק כתוב, כי ההדס הוא 'מעלי דבוסמין'. וגם הרמב"ם כותב, כי זהו 'הטוב שבריחו'. לא ברור, מהי הסיבה. אולי בגלל שההדסים רומזים לצדיקים, וכמ"ש 'והוא עמך בין ההדסים [זכריה א', ח']. ואין לנו בעוה"ר צדיקים...

והיפה שבעליו, והטוב שבעשבים ג"כ, ר"ל ערבי נחל.

וממש"כ רבינו שענין ארבעת המינים הוא שמחה בצאתם מן המדבר, משמע שקודם ליצאתם מן המדבר לא נטלו ד' מינים.

גם במנורת המאור [בסוף פרק קמ"ב] הביא מהר"י אבוהב זאת, כאשר הוא מדבר על העניין הזה, אחרי שהוא מביא את הטעמים והמדרשים, הוא כותב בזה"ל, והרב המורה – דהיינו הרמב"ם – גילה בספרו הנכבד טעם למצוה זאת, כדי לזכור שהביאם השם יתברך ממקום שאין שם פרי, ארץ מלחה לא תשב, אלא ארץ נחלי מים זבת חלב ודבש. ועל כן ציוה לקחת בידם, מהדברים החשובים שבארץ.

למדנו כי במכוון הרמב"ם לא הזכיר כאן את משה רבינו.

נראה כי החתם סופר, שהזכיר בכל זאת בנ"ד את משה, היה לו בזכרונו את הלכות חובל ומזיק [שהבאנו לעיל], שם הרמב"ם כן הזכיר את משה. כפי שכתב בזה"ל, וכזה ראינו בבית דינו של יהושע וכו'. אמנם גם פה הוא כתב רק את יהושע, אבל זה מפני שאת משה הוא הזכיר כבר מקודם, בזה"ל, כולן מפורשין הן מפי 'משה' מהר סיני. הוא לא רצה לחזור ולכתוב עוד הפעם 'משה'.

ואם מישהו יתעקש, יראה בסוף ההלכה, ובכל בית דין ובית דין שעמדו מימות 'משה' ועד

שערי יצחק – השיעור השבועי

המשך ביאור דברי מהר"ח בן עטאר בעניין משה רבינו שקיבל את כל התורה שבע"פ מהר סיני, ומקור ממדרשי חז"ל על כך. והיכן הן תליתתלים של הלכות שדרש רבי עקיבא על כל קוץ וקוץ. תשובה לשאלה מדוע האור החיים לא הביא זאת בשם האר"י ז"ל, ובעניין הנכשלים וכותבים דברים שלא בשם אומרם.

לגבי מה שאמרנו, כי זאת מצוה, לגלות בתורה את מה שהקב"ה רמז ומסר למשה רבינו בצורה מפורשת, זהו דבר מפורסם בשם רבי חיים בן עטאר, זכותו יגן עלינו אמן, שכתב זאת בכלל דבריו שבפרשת תזריע בזה"ל, וראיתי לישיב מאמרי רז"ל, שאמרו (ויקרא רבה כ"ב א') שלא היה דבר שלא נמסר למשה בסיני, ואפלו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש. ואמרו במקום אחר (במדבר רבה י"ט ו') כי רבי עקיבא היה דורש מה שלא ידע משה, כאמרו "הדברים עשיתים" – "אעשה" לא נאמר וכו', יעויין שם דבריהם, וכן כמה מאמרים שדומים לזה.

הוא אומר כי ישנם 'כמה' מאמרים שדומים לזה. ומה שמפורסם זהו מה שכתוב במסכת מנחות [דף כט:], שכאשר הקב"ה הראה למשה רבינו את רבי עקיבא שידרוש על כל קוץ וקוץ, ישב משה בסוף שמונה שורות – או כמו שיי"ג בסוף שמונה עשרה שורות – ולא ידע מה הם אומרם.

אומר מהר"ח בן עטאר, א"כ ישנה כאן סתירה. פה כתוב, שאין דבר שלא נמסר למשה רבינו, אפי' מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש. ושם כתוב, שרבי עקיבא דרש את מה שמשה רבינו לא ידע. הדברים סותרים האחד את השני.

כך הוא שואל. ותירוצו יתרון ממילא גם את מה שהבאנו בשם הרמב"ם, כי כל התורה כולה כללותיה ופרטותיה נמסרו בסיני.

הוא מתרץ כך, ונראה כי ישוב המאמרים הוא, כי הן אמת שכל דבר תורה נאמר למשה, ואין חכם יכול לדעת יותר ממה שידע משה. והגם שתצטרף כל דורות ישראל, מיום מתן תורה עד שתמלא הארץ דעה – אין חידוש שלא ידעו משה.

עד ימות המשיח, לא יכול להיות שמישהו יגיד איזה חידוש בתורה, שמשה רבינו לא ידע. כמובן חידוש אמיתי, לא חידוש שהוא קשקוש. אם כן, מה בכל זאת משה רבינו לא ידע?

שכל דרשות חז"ל שנאמרו על אתרוג, הם בגדר אסמכתא בעלמא שעשו רבותינו לקבלתם.

גם הרמב"ן וגם הריטב"א, לא הזכירו בנ"ד את הרמב"ם. הדבר קצת חידוש. כי אם לקחו דבר זה מהרמב"ם, לכאוף הם לא היו כותבים זאת מעצמם, אלא הם היו כותבים את זה בשמו המפורש, שהרי צריך לומר דבר בשם אומרו.

כנראה צ"ל שבנ"ד שאני. הדבר בגלל שהם לא כתבו במדוייק כפי שהרמב"ם אומר. ההיפך. למעשה, יש ביניהם הבדל. הרמב"ם לגבי פרי עץ הדר' – כפי שדייקנו בס"ד בסוף השיעור הקודם – לא קרא לזה אסמכתא. אסמכתא הרמב"ם קורא לגבי דברים שהם רחוקים מן הפשט שלכתוב, כגון ארץ חטה ושעורה, וכפי שהבאנו גם לעניין ניסוך המים. אמנם הרמב"ם לא הזכיר זאת לענייננו במפורש, אולם בהמשך הוא מזכיר את עיקר עניין זה של ניסוך המים שהוא הללמ"ס. משא"כ לגבי פרי עץ הדר, לפי הרמב"ם זה נכלל ברמזים, לא במלה אסמכתא. אבל הם – הרמב"ן והריטב"א – כן הגדירו את זה במלה אסמכתא.

מי שמעיין רק פה, הוא עלול לחשוב כי הרמב"ן דייק, במה שהוא נקט שזה 'בגדר אסמכתא'. ש"מ לא ממש אסמכתא, אלא זה רק 'בגדר' אסמכתא. ברם, פה במחכ"ת הם לא דייקו, המוציאים לאור, כי המעיין בגוף דברי הרמב"ן, יראה שהוא לא כתב את המלה 'בגדר'. אלא הוא כתב, 'הן אסמכתאות שעשו רבותינו לקבלתם'.

הוא לא עשה פה את הדיוק הזה, להגיד כי ישנו כאן חילוק שזהו רק גדר, ולא אסמכתא ממש. לכן מובן מדוע הוא לא הזכיר את הרמב"ם, כי בפרט הזה הוא לא מסכים אתו. כמו שהקדמנו בס"ד.

נפקא מינה למה שנראה בעז"ה בהמשך, כי לפעמים המפרשים כותבים איזה דבר בשם עצמם, ואינם מציינים את המקור הראשון, כי לעתים הסיבה לכך מפני שהם שינו. מאחר ואין דעתם לגמרי כמותו, הם אינם כותבים שהם חולקים עליו, אלא לא מזכירים אותו כלל, ותבין מעצמך שישנו הבדל.

הפירוש. לכאורה זה לא מסתדר עם דברי האור החיים.

תגובת מרן שליט"א: מה הדבר קשור? האור החיים מדבר לגבי דרשות, והסטייפלר מדבר על חידושים. לגבי אדם שלומד גמרא, שיסביר היטב ולנכון את מה שכתוב. בסדר. אבל האור החיים מדבר, איפה בתורה כתוב.

אין זה סותר כלל את מה שהינך אומר. כאשר כתוב 'פרי עץ הדר - ודרז"ל הדר באילנו', זהו אכן מה שהקב"ה התכוון. זהו הפירוש האמיתי בתורה. אתה 'דורש' את הפסוק, לא שהמצאת פירוש שהוא שקר ח"ו, אלא לכך הקב"ה התכוון לפום קושטא. מלשון [דברים י"ג, ט"ו] 'וְדַרְשֵׁתָּ וְחִקְרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הַיֵּטִב, וְהִנֵּה אֲמַת נֶכּוֹן הַדָּבָר'.

אבל כיון שהזכרת את דברי הגריי"ק, כדאי לראותם בפנים, מפני חשיבותם. וזה מובא בס' קריינא דאיגרתא דף כ"ו.

תחילה, הוא מביא מתוך קונטרס שאילתות, קובץ מדברי הגר"ח ז"ל מוולאז'ין אות ע"ד וז"ל, ענין הד"ת נקרא כל מה שלומד יותר ומתבררים הדברים ומחזוריים אצלו. כי כל זמן שממשמש בהם מוצא בהם פעם [עירובין דף נ"ד] וזה אצלו חידושים עכ"ל.

ועל כך הוא מוסיף בזה"ל, רבים מהתלמידים שוגים בזה, ועמלים שעות על שעות ליישב איזו קושיא של הלח"מ וכיו"ב, וזה בשעה שאין להם ידיעה בהירה ומקיפה בכל הסוגיות השייכות לענין זה, ובדברי הראשונים ז"ל והפוסקים מה שכתבו בענין זה, והמה חושבים שע"י זה יתעלו בתורה, ולבסוף כשמתבגרים קצת יותר אינם מוצאים ספוק מלא בראותם שלא נעשו עלוויים כו' ע"כ.

*

ממשיך האור החיים ואומר, וענין זה, לא נמסר למשה פלו לדעת את כל התורה שבעל פה, היכן היא פְּלָה רמוזה בתורה שבכתב.

ולזה אמרו זכרונם לברכה, שדרש רבי עקיבא דרשות שלא ידעם משה.

אין הכוונה שלא ידע משה עיקרן של דברים. אדרבה הלא ממנו הכל - הרי כל התורה כולה היא ע"י משה רבינו - אפילו מה שתלמיד ותיק

אבל ההפרש הוא, כי משה נתן לו ה' תורה שבכתב, ותורה שבעל פה. והנה האדון ברוך הוא בחכמתו יתברך, רָשַׁם בתורה שבכתב, כל תורה שבעל פה שאמר למשה - את כל התורה שבע"פ שלימד הקב"ה למשה רבינו, הכל כתוב בתורה, רק לא בצורה מפורשת - אבל לא הודיע למשה כל מה שנתן לו בעל פה, היכן הוא רמוז בתורה שבכתב.

וזה היא עבודת בני ישראל עמלי תורה, ללַבֵּשׁ ההלכות שנאמרו למשה בסיני והסודות והדרשות, פְּלֵן יתנו להם מקום בתורה שבכתב. ולזה תמצא שבאו התנאים, וחיברו תורת כהנים וספרי וכו'. וכל דרשותם בכתובים, אינם אלא על פי ההלכות, והלבישום בתורת ה' תמימה שבכתב.

כל מה שעמלי תורה עושים, וכל ספרי חז"ל שיש לנו, תורת כהנים ספרא וספרי ומכילתא, דורשים בהלכות, היה להם לפני כן את ההלכות, אלא שהם מוציאים אותן מן הפסוקים. זה לא שמן הפסוק הם המציאו את ההלכה הזאת, אלא הם ידעו את ההלכה במסורת, רק שהם מעיינים ואומרים לנו היכן הדבר רמוז בתושב"כ.

ואחריהם ועד היום, זו היא עבודת הקדש של בני תורה, לדייק המקראות ולישבם על פי המאמרים שהם תורה שבעל פה. וזו היא עבודת התורה הנקראת 'ארץ החיים'.

כאן הוא רומז סוד, ולא ניכנס לכך כעת. הדבר מבואר בספר שערי אורה למהרי"ג שער תשיעי, כי התורה שבכתב והתורה שבע"פ, נקראים 'ארץ החיים'. תושבע"פ זה ארץ, מלכות, שכינה. ותורה שבכתב, זה חיים.

עכ"פ הוא אומר לנו כאן דבר חידוש, כי עד היום, הדיוקים של מקראות, זאת עבודת הקודש.

הנני מזכיר בקצ"ר אמיץ 'על הדרך' את מה ששאלנו על כך בשיעור הקודם, שאם כן, הרי יתכן שישנם דברים שחשבו שאין בזמן חז"ל להם מקור, ויגלו את זה בדורות שאחריהם. ואמרנו, שזה לא יתכן שימצאו רק דברים שהם אסמכתא בעלמא.

*

הערה מהקהל: הסטייפלר - הגריי"ק קניבסקי - אומר שהחידושים האמתיים, זה להבין בדיוק את

שערי יצחק – השיעור השבועי

ע"ב] בזה"ל, מצאתי בכת"י על עניין רבי עקיבא, שהיה דורש על כל קוץ וקוץ תילי תלים של הלכות, כשארז"ל דברים שלא נגלו למרע"ה נגלו לרע"ק [במד"ר פ' תקס], וזהו תמיהה גדולה.

הוא לא הזכיר שם את מאמרי חז"ל שסותרים את זה, כמו שנו' באוה"ת. ולפי המלים, נראה כי דבר זה בעצמו הוא תמיהה. איך יכול להיות, שדברים התגלו לרבי עקיבא, ולא התגלו למשה? זאת תמיהה גדולה. הוא לא עשה פה סתירה ממאמר למאמר. אבל בהמשך נראה כי בספר מאמר רשב"י הוא כן שאל כך.

אבל העניין הוא, כי ודאי מרע"ה ידע כל מה שעתיד תלמיד ותיק לחדש בעולם בכל התורה. אך היה יודע הסודות ההם בע"פ, והרבה מהם לא היה יודע לדרשם ולהוציאם מהכתוב, עד שבאו החכמים, והיו דורשים בכל דור ודור.

וכן העניין ברע"ק, שהיה יודע לדרוש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות. ועניין זה, לא נגלה למרע"ה. אך הסוד עצמו ודאי שנגלה לו, והיה יודע.

משום-מה הוא אומר זאת לגבי 'הסודות'. 'הסוד', אבל אין הכוונה כאן לסתרי תורה, אם כי בודאי שגם הם נכללו בכך. אבל הכוונה היותר פשוטה היא, ההלכות, הלכה למעשה. ונקט סודות בשגרא דלישניה.

הוא מדייק כאן, 'הרבה לא היה יודע', לא שאת הכל הוא לא ידע.

בשער מאמרי רבותינו ז"ל [שער שלישי דף י"א] שגם הוא לרבינו האר"י, מובא בזה"ל, מאמר במדבר רבה פרשת חקת פרשה י"ט וז"ל, ד"א דברים שלא נגלו למשה נגלו לרע"ק וחביריו, וכל יקר ראתה עינו' זה ר' עקיבא וחביריו. גם באותיות דרע"ק, נזכר עד"ז שבחו של רע"ק. וכן במסכת שבת פרק הבונה אמרו, שהיה ר"מ דורש ע"כ קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות, עד שכמעט תשש כחו של משה. והנה ארז"ל, כי אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, הכל נגלה למשה.

ולכאורה דבר זה (תימא) [תמיהה] גדולה.

כאן הוא כבר שואל שאלה – לא כמו בסגנון דלעיל – כי ישנם בזה מאמרי חז"ל שהם סותרים.

עתיד לחדש. אלא שלא ידע סמיכתם ודיוקם היכן רמוזים בתורה.

וזה לך האות, מה שלפנינו, שדרש הלל מהכתוב ההלכה שנאמרה למשה בעל פה, ולא גלה ה' למשה עיקרה בכתוב, ובא הלל ודרשה. ודברים אלו נכונים הם.

לפני כן, הוא מאריך בעניין טהור הוא, וטיהרו הכהן, הלל דרש מעצמו, שדוקא כאשר אכן הנגע טהור. ועלה לארץ ישראל לשמוע משמעיה ואבטליון האם יש להם את ההלכה הזאת, ונתברר כי אכן היתה להם במסורת שהדין הוא ככה. הלל הבין וגילה זאת מעצמו מן הפסוק. וממילא התחברו שני הדברים ביחד.

שורש העניין הזה, שהביא מהר"ח בן עטאר, אינו מפורש בדברי חז"ל, אבל ישנו מאמר קרוב לכך בשמות רבה [פרשה מ"א אות ו'], וגם בתנחומא [על פסוק ויתן אל משה ככלותו. שמות ל"א, י"ח] בזה"ל, אמר רבי אבהו, כל ארבעים יום שעשה משה בהר, היה לומד תורה ושוכח וכו'. מה עשה הקב"ה משהשלים ארבעים יום נתן לו את התורה במתנה וכו'. ביום האחרון, הקב"ה עשה לו שיזכור את הכל.

וכי כל התורה למד משה? והלא כתיב [איוב י"ט, ט'] ארוכה מארץ מדה?

איך אפשר לדעת את כל התורה שבע"פ? לא מספיקים ארבעים יום, בכדי ללמוד את כל התורה כולה. הרי ישנם המון הלכות ופרטים ופרטי דינים, כיצד הספיקו למשה רבינו ארבעים יום ללמוד את זה?

אלא, כללים כללים לימדו הקב"ה למשה, שנאמר 'ככלתו'. את היסודות והכללים. את הפרטים, אפשר לו להוציא לבד. אם האדם יודע את השרשים, אזי ממילא הוא מבין את הפרטים. זהו מקור – באופן כללי – לגבי העניין דלעיל. אבל הוא – האור החיים – הוסיף והכניס פה את העניין, כי הדרשות והרמזים, חכמי ישראל במשך כל הדורות, מוצאים בתורה ומוציאים ממנה.

האור החיים, אינו הראשון בדבר הזה, קדם לו רבינו האר"י זיע"א, אור ז' הימים.

הדבר מובא בסוף ספר הגלגולים, דפוס פרמישלא, ישנה שם הגהה בסוף פרק ע"ז [דף צ"ז

יש שני דברים, ופה חמשה דברים, ופה שלושה דברים. כגון, חמשה דברים שיוצאים בהם ידי חובת מצה בפסח, בחטים ובשעורים ובכוסמין ובשיבולת שועל ובשיפון [עייני משנה פסחים דף לה.]. ופה יש כך וכך. לפי המספר, הוא רומז איזו הלכה. לכן הדבר משתנה. כנלע"ד בס"ד.

*

בעניין 'על כל קוץ וקוץ, תלי תלים של הלכות', היכן הן ההלכות הללו? האם מישוהו מצא בש"ס או באיזה ספר, את אותן 'תלי תלים'?

ישנו 'מדרש רבי עקיבא בן יוסף על התגין', שנדפס בכלל ספר בתי מדרשות [חלק א' בדף תע"א], אבל אלו אינן הלכות, אלא רק רמזים. מתחיל שם בזה"ל, את זה המדרש דרש רבי עקיבא בן יוסף ע"ה, דורש כתרי אותיות על התגין ועל הזיינין ועל אותיות גלולות גדולות וקטנות.

אל"ף, יש לה שלשה זיינין לעיל, כנגד מלאכי השרת שהם מזכירים את ה' לאחר שלוש תיבות, שנאמר [ישעיה ו', ג'] קדוש קדוש קדוש יי' צבאות. ושני זיינין למטה, כנגד ישראל שמזכירים את ה' לאחר שתי תיבות, שנאמר [דברים ו', ד'] שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד. בי"ת יש לה שני זיינין לעיל, כנגד בית דין של מעלה ובית דין של מטה וכו'.

דל"ת יש לה שני זיינין לעיל, לפי שביום רביעי נבראו שני המאורות וכו'.

אין כאן שום הלכה. אולי ישנם דברים קטנים, ברם הם בלתי משמעותיים. למשל, זי"ן מגולגלת – יש לה איזה עיגול מסויים – שכל המחלל שבת בזדון, אין לו הרמת הראש עד שיעשה תשובה.

היכן תלי תלים של הלכות?

ראיתי דבר מעניין, מהגאון הרב אברמסקי זצ"ל בעל חזון יחזקאל, הובא בספר פניני רבינו יחזקאל [דף נ"ו] בזה"ל, פעם אחת אמר רבינו יחזקאל זצוק"ל בהתרגשות עצומה, הנה התנא הקדוש רבי עקיבא, היה דורש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות. איפה הן כל ההלכות הללו?

והשיב, אולי עשרים וארבעה אלף התלמידים שהיו לו לרבי עקיבא, וכולם מתו בין פסח

התמיהה היא, כי כתוב שהיה רע"ק דורש ע"כ קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות עד שכמעט תשש כחו של משה. ומצד שני כתוב, כי אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, הכל נגלה למשה. על זאת היא התמיהה.

דרך אגב, ישנה כאן שגיאה. זה לא במסכת שבת פרק הבונה, אלא במסכת מנחות. כמו כן, זה לא רבי מאיר, אלא רבי עקיבא. אבל כנראה זאת טעות דפוס, המי"ם והעי"ן בדפוס הן מתחלפות. ואיני יודע למה כתב 'שכמעט' תשש כחו. בלשון הגמ' מפורש שתשש כחו.

אבל הענין הוא, כי משה, ודאי שכל מה שעתידי להתחדש בעולם בכל התורה, ידע. אלא מה שיִדעם היה בע"פ, אבל לא היה יודע לדרשם ולרומזם בפסוקי התורה, כל אחד ואחד במקומו. עד שבאו חכמי הדורות, וכל אחד ואחד היה דורש הדרשות שהם מחלק נשמתו, ולומדם מן הפסוקים.

וכן היה ברע"ק, שכל אותם תלי תלים של הלכות, עם שכבר נגלה למשה עניינם, אלא שלא נגלה לו מקור רמיזתם בפסוקים. ובא רע"ק, ודרשם על קוצי התורה. והיה אומר, קוץ זה רומז לדרשה זו, וזו לזו.

*

צריכים להבין, מה הפירוש שרבי עקיבא היה דורש את ההלכות על קוץ וקוץ? הרי בכל התורה הם אותם קוצים.

התגין נקראים קוצים. ובפרט לפמי מה שישנם כאלה שעושים את התגין בצורה של קו ישר, שזה כמו ממש קוץ. אבל גם אם נגיד שזה זיינין, קו קטן שיש לו עובי בראשו, זה ג"כ כמו צורת חרב, זה חד כמו קוץ.

עכ"פ הרי בכל התורה זה אותו הדבר, א"כ איך אפשר להגיד שבמלה הזאת דורשים ככה, מן הקוץ? איך הקוץ מראה את ההלכה? הרי כל הקוצים הן אותו הדבר ממש. אותה הצורה. רק ההבדל הוא, באיזה מקום כותבים אותם.

הערה מהקהל: אבל יש מקומות שעושים ששה תגין, ויש שבעה תגין.

תשובת מרן שליט"א: אכן. אך עדיין העניין בלתי מובן, אלא נפקא מינה למה פה המספר הוא שתיים, ופה חמש וכו'. יש פה נפקותא, כי פה

שערי יצחק – השיעור השבועי

תשובת מרן שליט"א: הינך אומר, שזה עבר לתלמידים אחרים. בודאי שהוא לימד תלמידים אחרים, אבל איפה התלי תלים שלהלכות? היכן הרמזים הללו, שדורשים מן הקוצים? את זאת, אין לנו.

המשך השאלה מהקהל: רבי עקיבא עצמו לא מת, הוא ידע את התלי תלים.

תשובת מרן שליט"א: הוא העמיד חמשה תלמידים, אבל את התלי תלים הוא כבר לא לימד אותם. זאת היתה המציאות. כנראה הוא לימד אותם רק את הדברים העיקריים, כי זה כבר אבוד. הוא לא יכל ללמד אותם את הכל. לא הספיק.

הערת הרה"ג משה שליט"א: אולי בגלל שהם דברים כ"כ גבוהים, הוא לא לימד אותם את זאת.

תגובת מרן שליט"א: יתכן. איך שיהיה, הוא השאיר את זה. העדיף ללמד אותם את העיקר. עכ"פ בפועל אין לנו את זה. מה נפשך, צריכים לתרץ זאת.

בכל אופן, אם הרעיון של הגר"י אברמסקי הוא נכון, אזי אפשר להבין כי מתאבלים בימי ספיה"ע על אבדן חלקים רבים מן התורה. והדבר גם מתאים, כי זה לפני מתן תורה, לפני חג השבועות.

*

ברם, ישנה לי כאן קושי.

מהר"ח בן עטאר כתב כאן עניין מחודש, ומי שקורא את דבריו חושב כי זהו חידוש שלו, שהרי הוא כותב בזה"ל 'ראיתי ליישב המאמרים', 'זנראה כי ישוב המאמרים'. אבל הרי זהו אינו חידוש שלו, כבר רבינו האריז"ל אמר זאת, מאתיים שנה לפניו. כמו שהבאנו.

הערה מהקהל: הוא לא ראה את דברי האר"י. תגובת מרן שליט"א: יכול להיות, אם כוונתך שבנ"ד לא ראה את דבריו.

שאלה מהקהל: האם ישנם מקומות שהאור החיים כותב בשם האר"י?

תשובת מרן שליט"א: אינני זוכר מקום שהוא מזכיר את שמו של רבינו האר"י זיע"א בהדיא, אבל לא רק זה. ישנם עניינים רבים שהוא כותב, מעלה בפירושו דברים שכתובים בספר הזוה"ק,

לעצרת, אולי הם לקחו עמם לקברם את כל האוצר העצום הנורא הזה, ונשאר לנו רק מעט שבמעט.

כך הוא אומר, בדרך השערה.

ואם-כן, תהיה לנו תשובה טובה על מה ששואלים רבים, מדוע מתאבלים בין פסח לעצרת על תלמידי רבי עקיבא?

מהרי"ץ זיע"א הביא את הקושיא הזאת בשו"ת פעולת צדיק נח"ב ריש סימן ע"ו, מישהו שאל אותו על כך, ומהרי"ץ עונה על כך תשובה טובה אחרת. אבל הדבר אינו סותר, ישנם שבעים פנים לתורה.

מישהו שאל את מהרי"ץ, איך לא מסתפרים בימי העומר, בגלל תלמידי רבי עקיבא. והרי ישנם כאלה המחמירים, מפסח ועד עצרת, ארבעים ותשע יום. ואפילו אלה שפחות, עד ל"ג, מתאבלים שלושים ושלושה ימים. וכי העניין של פטירת תלמידי רבי עקיבא, יותר חמור מחרבן בית המקדש? לא רק שזו 'אבילות ישנה', אלא הרי פה מתו 'רק' עשרים וארבעה אלף תלמידי רבי עקיבא, ובחרבן בית המקדש מתו אלפים ורבעות. וחזינן כי על חרבן ביהמ"ק מתאבלים רק עשרים ואחד יום, בין המצרים, ומצד הדין זה רק בשבוע שחל בו תשעה באב, ויש כמה עניינים מראש חודש אב. ותו לא.

אולי לפי הדברים דלעיל, אפשר לקבל קצת הבנה. האבל פה הוא על התורה. הפסדנו המון תורה. אם כ"ד אלף תלמידי רבי עקיבא היו נשארים, אזי היו לנו חלקים רבים נוספים בתוה"ק. הרי כתוב ביבמות דף סב: שאחרי מותם היה העולם שמש, ופירושו לפ"ז שחלק גדול של תורה נמחק לדורות. הם לקחו את כל זה עמהם לקבר.

הערה מהקהל: עצם התורה, זה נר לאחד נר למאה. הוא – ר' עקיבא – העמיד אח"כ חמשה תלמידים, אז זה חמשים חידושים?

תשובת מרן שליט"א: אבל עכ"פ התלי תלים שלהלכות עדיין אין לנו.

המשך השאלה מהקהל: אך זה לא שלהם, אלא של רבי עקיבא. א"כ הוא יכל למסור זאת לחמשת התלמידים האחרים.

ומי שקורא את דבריו חושב כי המה דברי עצמו. צריכים להבין את השיטה שלו. ישנם כמה דרכים, איך להבין את זה.

יכול להיות, כי אף שבודאי היה לו את כתבי האר"י, אבל אולי לא את הכל. הרי בזמנם עדיין היה הרבה בכת"י, א"כ שמא לא היה בהישג ידו. ובעניין הזה, הוא כיוון מעצמו לדברי האר"י. ואם נשאל, איך הוא כיוון בדיוק לאותה התשובה?

התירוץ הוא – כפי התירוץ הידוע בעלמא – כי אחרי שכבר הוריד אדם גדול תירוץ לעולם שלנו, אפשר בקלות לקלוט אותו מהאוויר...

ישנו סיפור ידוע על מרן הבית יוסף, שהיתה לו קושיא עצומה ברמב"ם, הוא ישב כל הלילה עד שמצא תירוץ. אחרי יגיעה של כמה שעות, לפנות בוקר. והוא היה מאושר. וכאשר הוא בבוקר בא לישיבה, הוא התחיל לומר לתלמידים כי ישנה קושיא עצומה ברמב"ם כך וכך, והנה אמר לו אחד התלמידים תכף ומיד את אותו התירוץ. תמה הב"י, אני עובד ויגע על כך הרבה שעות, והוא מצא את זה מיד? חלשה דעתו. אמר לו המלאך המגיד מישרים, אל תדאג. אחרי שאתה הורדת כבר את התירוץ לעולם, התלמיד ההוא קלט אותו מהאוויר. היה צורך לעמול ולהתייגע כדי למשוך את התירוץ הזה לעולם הזה, ואחרי שאתה כבר ידעת את התירוץ, כל אחד יכול 'לתפוס' אותו. אותו הדבר בענייננו, משהו הדומה לזה. ובפרט שהדברים כבר נכתבו. אבל, יכול להיות פה כמה וכמה דרכים.

השאלה הזאת היא לפעמים גם לגבי הראשונים, מי שיעיין בחידושים על הש"ס, כגון הריטב"א והר"ן, יראה כי הרבה פעמים הם כותבים אותו הדבר. אמנם הם לא כתבו בלשון עצמם, לא כתבו בלשון 'נראה לי'. אולי מפני שאז בבתי מדרשות שלהם, הדברים היו מפורסמים לרבים.

השאלה היא, לגבי מי שכותב דבר בשם עצמו, ובעצם זה לא חידוש שלו. אם הוא ראה מישהו אחר שכתב, או שמע מישהו אחר אמר, וכותב או אומר זאת בשם עצמו. הדבר אסור.

בשלחן ערוך המקוצר, הלכות גזילה ואבידה [סימן רכ"ב סעיף כ'], הבאתי שם בס"ד מדברי רבותינו הפוסקים בזה"ל, מי ששמע חידוש

בתורה מפי תלמיד-חכם, כגון איזה פירוש או הלכה וכדומה, או ראה את החידוש כתוב בספר, ואחר כך אמר או כתב או הדפיס זאת בשם עצמו, כאילו שהוא חידש זאת מדעתו, נקרא גנב.

ויש אומרים כי חמור עוון זה של-גניבת חידושי-תורה, יותר מאשר גניבת ממון. מלבד שגניבה זו קשה יותר להישבון.

ולא עוד אלא שנכון לומר ולכתוב הדברים בפירוש בשם אומרים, ולא "כך שמעתי" או "כך ראיתי" סתם, או בסגנון בלתי ברור שאפשר להבין כי המה דברי עצמו, שלא יבינו שלקחם מזולתו. אלא אם כן כוונתו לשם-שמים, כגון שעל ידי זה יתקבלו הדברים יותר.

לפעמים ישנו איזה עניין אמיתי, שאם הוא יגיד אותו בשם פלוני אלמוני, לא יקבלו את זה. אבל סתם ככה, כן יקבלו.

ובלבד שלא יתעטף בטלית שאינה שלו לאמרם בשם עצמו, או להסדירם באופן שמובן כך.

אל תגיד 'נראה לי', אלא תגיד באופן כללי. שלא יבינו מתוך הסגנון כי זה מדעתך.

ואמרו רבותינו ז"ל כי מי שאינו אומר דבר בשם אומרו, גורם לשכינה שתסתלק מישראל. והאומר דבר בשם אומרו, מביא גאולה לעולם.

ישנה שם בעיני יצחק, אריכות על כך.

לצערנו, רבים נכשלים בזה. בכל הדורות.

ברם, לפעמים ישנן סיבות לכך. לעתים רואים שני גדולים, אשר אומרים פחות או יותר את אותו הדבר, יכול להיות שכל אחד כיוון לזה מעצמו. אבל למשל בעל מנורת המאור, מה"ר יצחק אבובב זצ"ל שהזכרנו מקודם, שהוא מביא דברים הלקוחים מן הספר 'מלמד התלמידים' – אגב, רבים חושבים שזה 'מלמד התלמידים', אבל האמת כי זה מלמד. כך רואים בהקדמתו, כי זה כמו בספר שופטים [ג', ל"א] במלמד הפקד – לרבי יעקב אנאטולי. לפעמים הוא – המנורת המאור – מזכיר אותו בשמו, ולפעמים הוא כותב את דבריו בשם עצמו. מה שזכור לי, הוא בעניין חג השבועות, למה התורה ניתנה אחרי חמשים יום. הוא כותב תירוץ באריכות בשם עצמו, אולם חיפשתי ומצאתי שהדבר כתוב בספר מלמד התלמידים.

שערי יצחק – השיעור השבועי

זה לא כתוב באריז"ל. הוא לא אמר את זה. וכן מה שהוא הוסיף, כי הלל דרש זאת מן הכתוב.

ברם, יש פלא יותר עצום. בואו ונמשיך הלאה.

אקרא בפניכם, את מ"ש בפירוש עץ יוסף על עין יעקב במסכת מנחות [שם], ותגידו לי מהיכן הוא לקח את הדברים.

וזה לשונו שם, וביאור המאמר, כי הן אמת, שכל דבר-תורה נאמר למשה רבינו. והגם שתצדף כל דורות ישראל, מיום מתן תורה עד שתמלא הארץ דעה, אין חידוש שלא ידע משה.

אבל ההפרש הוא, כי משה נתן לנו התורה שבכתב ותורה שבע"פ, והנה האדון ה' בחכמתו יתברך רשם בתורה שבכתב כל תורה שבע"פ שאמר למשה, אבל לא הודיע למשה כל מה שנתן לו בע"פ היכן הוא רמוז בתורה שבכתב. ועיקר עבודתנו בלימוד הגמרא וסודות, היא להראות היכן התורה שבע"פ והסודות והדרשות רמוזה בתורה שבכתב, וההלכות שנאמרו למשה בסיני, והסודות והדרשות, כולם ימצאו להם מקום בתורה שבכתב. ולזה תמצא באו התנאים וחיברו תורת כהנים וספרי כו'.

מהיכן הם הדברים?

תשובה מהקהל: מהאור החיים.

תגובת מרן שליט"א: אכן. בדיוק כמו שהבאנו לפני כן.

וכל דרשותם בכתובים, אינו אלא ע"פ ההלכות, והלבישום בתורת ה' תמימה שבכתב. ואחריהם ועד היום הזה היא עבודת הקודש, לפרש המקראות וליישבם ע"פ תורה שבע"פ. וענין זה לא נמסר למשה כולו. ולזה אמרו שם במדרש, שדרש רע"ק דרשות שלא ידעם משה. וכן מה שאמר כאן, שלא היה יודע מה הם אומרים, אין הכוונה שלא ידע משה עיקרן של הדברים, שהרי ממנו הכל, ואפילו מה שתלמיד ותיק כו', אלא שלא ידע סמיכתם לדיוקא היכן רמוזים בתורה. ובאמת משה רבינו לא היה צריך לכל זה, אחרי ששמע הכל מפי הגבורה. אך לא כן אנחנו, צריכין למצוא הכל בתורה שבכתב.

הוא העתיק את מה שכתב האור החיים, בסגנון שלו, רק מעט במלים אחרות קצת.

הערה מהקהל: העץ יוסף הוא רק מלקט.

ברם כאשר עיינתי, ראיתי שזה אינו. אמנם זה דומה, אבל הוא הביא זאת בשינוי. דהיינו, ישנו שינוי מהותי. במלים אחרות, הוא קנה זאת ב'שינוי'... כנראה לא היה נראה לו המהלך שלו, ומצד שני הוא לא רצה לחלוק עליו בהדיא, להגיד שלא נראה לו כך אלא אחרת, לכן הוא כתב את מה שנראה לו. הארכתני על כך בס"ד בנפלאות מתורתך פ' כי תשא, גבי הפס' וחג שבועות תעשה לך.

הערה מהקהל: מתוך מנורת המאור של מה"ר ישראל אלאנקווה, כמה דברים הוא מעתיק ממנו בלי לציין.

תשובת מרן שליט"א: נכון. הדבר אינו מובן.

גם בנדון דידן, אני לא כ"כ מבין. מהר"ח בן עטאר, לפעמים הוא מפרש דבר אשר כתוב בספר הזוה"ק, למשל ישנו עניין מפורסם, כי מי שהוא בעל בחירה, אפי' שלא נגזרה גזירה הוא יכול לפגוע בבן אדם. הוא כותב זאת בפ' וישב לגבי יוסף הצדיק, והדבר כתוב בזוה"ק. ומשום מה הוא לא כתב זאת בשם הזוה"ק. וגם אם נניח כי הוא רוצה להביא את העניין בשינוי נצרך, א"כ תכתוב שכתוב בזוה"ק כך, ונראה לי להוסיף כך. צריכים להסביר את העניין הזה.

או שהיתה לו איזו סיבה, שהוא לא רצה להגיד שזה כתוב בזוה"ק, או בכתבי האר"י. שלא להתפאר ולהתגדל. אינני יודע. יכול להיות שהיה לו איזה טעם, שהעדיף להגיד זאת כך.

מבחינת המלים של האור החיים, ראיתי ליישב, אולי אין הכרח להבין כי ראיתי היינו בשכל, אלא ראיתי בספר. אבל זנראה כי ישוב המאמרים, זה כבר נראה קצת משלו. אף כי לא פורש.

המעניין הוא, מה שהוא כתב בסוף בזה"ל, ודברים אלו נכונים הם. הוא הדגיש, כי זהו חידוש אמיתי. למה הוצרך לכך?

והאמת היא, שהוא הוסיף פה כמה וכמה דברים. הוא לא העתיק ממש את מה שהאריז"ל אמר, אלא הוא הוסיף. כגון, מה שהוא הוסיף בזה"ל, וזו היא עבודת בני ישראל עמלי תורה, ללבש ההלכות שנאמרו למשה בסיני והסודות והדרשות, בלן יתנו להם מקום בתורה שבכתב,

המקור. 'אך לא כן אנחנו, צריכין למצוא הכל בתורה שבכתב'.

והוא מבאר, א"כ למה משה רבינו בא ואומר, רבש"ע, למה אתה נותן תורה על ידי, אם יש לך את רבי עקיבא? כזה אדם, ואתה נותן תורה על ידי? על כך הוא עונה, כי משה רבינו 'ברוב ענותנותו' וכו'. זהו דבר חדש.

אבל הרי לא זה הוא עיקר החידוש. עיקר החידוש הוא הרעיון, שישנו חילוק, כי היכן כתובים הרמזים והסודות משה רבינו לא ידע.

מי שכן כתב בנ"ד 'דבר בשם אומרו', זהו הספר חזה ציון. ותשמעו דבר חשוב מאד, שהוא כותב. זהו בעל משנת חסידים, רבי עמנואל רפאל חי ריקי זצ"ל.

יש לו ספר, חיבור גדול על תהלים, שם הוא מפרש את כל הדיוקים שישנם בספר תהלים, כל מה שאמר דוד המלך. הוא מפרש, למה פה כתוב כך, אפילו דברים שאנחנו לא שואלים. למשל, יש בפרק תמניא אפי, כמה מקומות שלא כתוב 'עדותיך', אלא 'עדותיך'. וסימנך, דמ"ה ב"ן פר"ץ. למה זה? הוא מסביר בכל מקום, למה פה הוא"ו הזה כך? מה הוא"ו הזה שיוצא במבטא, בא לרמז? כל דבר. וכן, למה כאן כתוב חוקיך, וכאן משפטיך, וכאן מצוותיך. וכל כה"ג. בכל דיוק, ישנם 'עניינים'.

זהו ספר עצום. מהרי"ץ זיע"א מזכיר אותו בעץ חיים, הוא מביא כמה דברים בשמו, בדרך כלל בראשי תיבות ח"צ, ולכן ישנם שחשבו שזה חמדת צבי, אבל זה חזה ציון. לפעמים מהרי"ץ כתב חזה ציון במפורש. מהרי"ץ מביא ממנו, כטיפה מן הים. שמה בספר ישנה אריכות רבה.

הוא כותב [הובא בהקדמה לספר חושב מחשבות], שאם תשאל אותי, מנין לי שדוד המלך התכוון למה שהנני מפרש?

אנחנו לא היינו מעיזים לשאול זאת. אני מפרש כל מיני פירושים, למה כתוב ככה, ולמה כתוב ככה. מנין לך? וכי היית 'בראש' של דוד המלך? שמעת מפיו? נגלה לך ברוח הקודש?

תשמעו את תשובתו. הדבר מדהים.

הוא אומר, אגיד לך את האמת, אני לא בטוח שדוד המלך התכוון לזה. אבל אני אומר, את מה שהקב"ה התכוון, כי הוא שם לו את המלים בפיו.

תגובת מרן שליט"א: נכון. אבל הוא מציין בסוף את המקור. ופה הוא לא ציין. וגם כאשר הוא מלקט, הוא מעתיק את המקור במדויק, הוא מעתיק ממש את המלים, אולם כאן הוא שינה מעט את הסגנון.

והאמת היא, כי הוא הוסיף פה מעט דברים. אינני יודע, איך להסביר את זה. הוא שינה קצת, כגון מה שהוא הכניס סודות בזה"ל, 'ועיקר עבודתנו בלימוד הגמרא "וסודות", היא להראות היכן התורה שבע"פ "והסודות" והדרשות רמוזה בתורה שבכתב, וההלכות שנאמרו למשה בסיני, "והסודות" והדרשות, כולם ימצאו להם מקום בתורה שבכתב'. אבל העיקר הוא מה ששינה בסוף, איך להכניס 'ולהדביק' זאת בגמרא, לכן את זאת נראה שהוא כאילו כתב בשם עצמו, וכדלקמן בסמוך. הדבר אינו מתאים לו. בכל מקום ומקום, הוא מציין דבר בשם אומרו.

נכון שספריו עץ יוסף, ענף יוסף. כל הספרים שלו, רובם ככולם הם ליקוטים. יש לו על המדרשים, רבה ותנחומא, על הסידור וכנדפס באוצר התפילות. הוא חיבר הרבה ספרים. אבל פה הוא לא ציין מאומה.

ולא מסתברא, שבדפוס שכחו את זה, או שנשמט ממנו עצמו היכן המקור, כי אכן הוא לא העתיק את המקור במדויק. לכן הוא לא יכל לציין, 'אור החיים'.

בסוף הוא כותב, אך לא כן אנחנו, צריכין למצוא הכל בתורה שבכתב. ולכן כיון ששמע שאמר להם הלכה למשה מסיני, ר"ל שעיקרן הוא הלכה למשה מסיני, אלא שהוא מראה מקומן בתורה שבכתב, נתיישבה דעתו. כי אין דומה למשה, שהוא היה המקבל הראשון מפי ה'. זה לא כתוב באור החיים. ואולי יש לזה מקור אחר, אינני יודע. צריך לחפש.

וכן מה שהוא כותב, רק משה בגודל ענותנותו אמר, יש לך אדם כזה כו'. זהו דבר שאינו כתוב במפורש. לא חיפשתי איפה זה כתוב, אבל הרי בודאי עכ"פ שהאור החיים לא כתב זאת.

והוא הוסיף שם עוד דבר חשוב בזה"ל, 'ובאמת משה רבינו לא היה צריך לכל זה, אחרי ששמע הכל מפי הגבורה'. מה איכפת לו לדעת היכן הדבר רמוז בתורה? אני שומע מפי הקב"ה, מן

שערי יצחק – השיעור השבועי

תשובת מרן שליט"א: הנני יכול להסכים איתך, אבל העניין הוא שזאת אצלו שיטה, בהרבה מקומות הדבר כך. הרבה דברים שהוא כותב, תראה למשל בתחילת פרשת כי תצא, סוד אשת יפ"ת, שהוא כותב דברים גבוהים שהמקור שלהם הוא בספרים הפנימיים, וכמדומני שהוא לא רומז לכך.

תגובה למכתב בעניין מה שאמר מרן שליט"א כי תלמיד טועה כתב את הדברים המובאים בפסקי רבי אביגדור לגבי המלה 'לבסומי בפוריא', והערה לגבי החידוש שכתב בעניין הסמיכות [בפרשת כי תצא] בין 'קללת אלהים תלוי' ל'זולל וסובא' וכו'. בירור המושג 'תלמיד טועה'.

הנני רואה כי הזמן קצר והמלאכה מרובה, על כן נסיים במכתב ששלח אלי ידידנו הרב יהודה חרוי הי"ו, וזה לשונו, לק"י יום ט"ז אדר פורים דמוקפין ה'תשפ"ו ב'של"ו. אגרות שניות נשלחות אל קדם מרן רבינו שליט"א.

הנה מאחר ומשלחן גבוה זכיתי אני העניי להיות נזכר ועולה פעמים רבות בשיעוריו הנפלאים והעמוקים שערי יצחק, וגם עתה במוצ"ש העבר בעניין דברי רבינו אביגדור המחודשים. הבאנו חידוש מרבינו אביגדור, שהוא עושה חילוק בין אם המלה 'לבסומי' כתובה עם אל"ף, דהיינו לאבסומי, או בלי אל"ף. אגיד זאת כפי שהם אומרים, בשיטתם, לְבָסוּמִי או לְאֲבָסוּמִי. ואני אמרתי אז, כי תלמיד טועה כתב את החילוק הזה.

כעת תשמעו מה שהוא מעיר, על כן רציתי להוסיף מעט, מה שכתבו על דבריו – של רבי אביגדור – חכמי זמנינו. כי יש אשר ניסו לבאר דיוקו בחילוק בין לבסומי ל– לאיבסומי, וכיעוין בספר פניני יוסף (פרלמן) ח"א עמ' ש"ו, ובפרדס אליעזר (מכון דמשק אליעזר) על פורים עמ' תנ"ג בהערה. והרי"ח סופר בספרו טוב להודות חלק ג' סימן ז' עמ' ק"מ לא בוש להודיע שאינו מבין הדקדוקים בזה יעו"ש. לדבריו, הוא לא ירד לעומק הדקדוקים הללו.

ובעניין הפלא העצום על עצם הדברים, חידש מו"ר שליט"א שיתכן ותלמיד טועה כתב כן (ועל דרך שיטת האגרות משה בכגון דא כידוע,

הרי מה שהנני מסביר, זה על פי יסודות תוה"ק. אולי דוד המלך התכוון למשהו אחר, למה הוא כתב פעם עֲדוּתִיךָ ופעם עֲדוּתִיךָ, שמא יש לו סיבה אחרת, לא בטוח שזהו מה שאני אמרתי. אבל הקב"ה, הכל גלוי וידוע לפניו. כל הפירושים. כיון שאני אומר פירושים על פי יסודות שלתורה, אזי בודאי שהקב"ה התכוון לכך.

זהו יסוד שחשוב לדעת אותו, לגבי מי שמפרש דברים מסברא דנפשיה.

וזה לשונו שם, ידעתי נאמנה, כי לא בכל פסוק או מאמר, הפירוש אשר פירשתי, הוא אשר כיוון הכותב הפסוק או המאמר ההוא. אכן אני לא בטוח בכך.

אלא דעתי הוא בפירושי, שהקב"ה הזמין בפי האיש ההוא הכותב הענין ההוא בלשון המדוקדק – הדיוק הזה, למה? בגלל כך וכך – כדי לרמוז בו הרמוז הרמוז, אף שלא בכוונת הכותב. ע"ד מה שארז"ל בכמה מקומות, ניבא ואינו יודע מה ניבא. או נצנצה בו רוח הקדש וכדומה.

וכמדומה לי, שזו היא כוונת רז"ל באמרם, אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, כולם נאמרו למשה מסיני. שאם נאמרו למשה, מה מחדש התלמיד? אלא שלמשה נאמר החידוש ההוא בפירוש, והתלמיד מוציאו מדקדוק לשון התורה, שבה רמוז אשר משה האיש לא חשב שיהיה הלשון ההוא אשר יצא מפיו רומז לחידוש ההוא, או איך רומז.

וכעת הוא מוסיף, וכזה ראיתי, שפירשו המפרשים אמתיים עניין רבי עקיבא בן יוסף, שהיה דורש על קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות, ומשה היה חושבו יותר ממנו, אף כי כל ההלכות ההמה נאמרו לו בסיני, כדאיתא במנחות, מפני שהוא לא היה יודע להוציא ההלכות ההם על הקיצין ההמה כמו ר"ע, כמפורש בכתבי האר"י זלה"ה. וכיוצא בזה י"ל על כל אחד ממאמרי רז"ל, אשר רוח ה' דיבר בס.

הדברים הללו, הם אמתיים. חכמי האמת. שאלה מהקהל: אולי האור החיים חשב על זה מעצמו, ולכן הוא העדיף להעלות זאת בסתם

וכמו שהאריך ע"ז בעבר לגבי ספר הציוני (וכו'). אבל לפקצ"ד בענייננו זה לא יתכן, כי המעיין תוך הספר פירושים ופסקים לרבינו אביגדור הצרפתי ח"ב עמ' תקמ"ז, יחזה שכתב דבריו תוך כדי פירוש על פסוק בפרשת כי תצא (דברים כ"א, כ"ג) כי קללת אלהים תלוי וכיעו"ש. ובשלמא אם היה זה כפירוש על סדר מסכת מגילה או מגילת אסתר אפשר לקבל שהשתרבב או הוכנס בכוננת מכוון, פירוש שאינו מהמחבר. אבל בכגון דא לפקצ"ד אי אפשר לומר כן. אלא שבספר חדות המועדים ששם ראה מו"ר שליט"א לשון רבינו אביגדור, לא הובא הלשון בשלימות כאמור לעיל.

ואם צודק אני בזה, הדרא קושיא לדוכתה. ומאוד נפלאתי שבעיוני בספרי חכמי זמנינו לא מצאתי שהתעוררו בזה, אלא כולם קיבלוהו בשתיקה. ורק יש שהזכירו שהיא שיטה יחידאה. לבד מאחד שכתב דברים דחוקים, וכיעויין בשערי המועדים חג הפורים עמ' קכ"ג.

קטן תלמידיו

יודא בלא"א שי חרזי יצ"ו.

*

לפני שאכנס לזה, ברצוני להביא מתוך הספר טוב להודות הנו"ל, שהוא מאת ידידנו הגאון הרב יעקב חיים סופר, נכדו של מהריח"ס בעל כף החיים, בירושלם עיקו"ת.

הוא דן [בחלק ג' סימן ז', דף ק"מ] בחידוש הזה, ונעמוד תחילה על דבריו.

כתוב שם כך, מצאתי חידוש נפלא הפלא ופלא, לחד מן קמייא מרבנן בעלי התוספות, הוא רבינו אביגדור הצרפתי ז"ל בספר פירושים ופסקים [פרשת כי תצא פסק תס"ב דף תי"ד] שכה כתב, "סמך קללת אלהים תלוי, לזולל וסובא. הוא דורש את הסמיכות, בפרשת כי תצא. אחרי פי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה וגו' [דברים כ"א, י"ח], אח"כ כתוב, וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ חֲטָא מִשְׁפָּט מוֹת וְהוֹמַת וְתִלִּית אֹתוֹ עַל עֵץ. לֹא תִלֵּן נְבִלְתוֹ עַל הָעֵץ בִּי קְבוּרָה תִקְבְּרֶנּוּ בַיּוֹם הַהוּא בִּי קָלְלַת אֱלֹהִים תְּלוּי וגו' [דברים שם, כ"ב-כ"ג]. מהי [מה טעם] הסמיכות?

מכאן פסק, מצות עשה לקלל המן שהוא תלוי. שמעתם? מי זה ה'תלוי? המן הרשע.

ובתלמוד מפרש כל שלא אמר ארור המן לא יצא, וסמך לזולל וסובא כמו שפירשו רבותינו חייב לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, כלומר ביום שמצוה לקלל המן התלוי [צריך] להיות.

בפורים, המן תלוי, קללת אלהים, ארור המן, צריך להיות זולל וסובא.

כך כותב רבינו אביגדור.

האמת היא, כי הדבר נשמע תמוה. ישנה סתם הערה על דבריו.

והוא מדייק אח"כ, כי לאבסומי זה בעצמו, ולבסומי זה לאחרים. שהוא - בעל הבית - לא ישתה, ורק המסובין אצלו ישתו. שבעל הבית ישאר שפוי בדעתו. אמרתי כי תלמיד טועה כתב את זה. זה בהמשך. אבל בנתיים, לגבי החידוש דלעיל, הדבר לפקצ"ד מוזר מאד.

הוא אומר, שצריך ביום הזה להיות שיכור, כי נסמך הדבר ל'סובא'. אבל מה עם 'זולל'? ועוד יש להעיר על דבריו, שהרי להיות בן סורר ומורה, צריך שיאכל תְּרִימָר בשר, שזה חצי מנה, משקל חמשים דינרי זהב (עי' גמ' סנהדרין דף ע. ורמב"ם פ"ו מהלכות ממרים). זאת כמות עצומה. וכי מצינו שחובה לאכול כל-כך בפורים? אכן לגבי יין כתוב 'עד דלא ידע', אבל לא כתוב שיעור לגבי כמות הבשר בפורים. אם הינך מקשר זאת ל'זולל וסובא', א"כ צריך הרבה בשר חוץ מן הרבה היין. וגם אפילו לגבי היין, כתוב 'מְזִיג וְלֹא מְזִיג', ועל המבושל, 'בשיל ולא בשיל'. וזאת לא מצאנו בנ"ד. מה נפשך, אם הינך משוה זאת, תשוה את זה עד הסוף.

שאלה מהקהל: תרטימר וכד' לא מפורש בפסוק, והוא פירש את הסמיכות רק לגבי מה שנו' בהדיא.

תשובת מרן שליט"א: אבל עכ"פ זולל כתוב מפורש. א"כ למה אין מאמר מְרָבָא, כמו שאמר מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע וכו', כמרכן יאמר מיחייב איניש למְזַלֵּל בְּשָׂרָא בפוריא. אפילו הרמב"ם שהעלה אכילת בשר בפורים להלכה פסוקה, מ"מ לא נקט אלא בלשון זיאל בשר, משמע דבכזית שהוא שיעור אכילה יוצא ידי חובתו. לא גרע מכזית מצה

שערי יצחק – השיעור השבועי

דחייב לבסומי גרסינן, ולא גרסינן לאיבסומי. דאם הוא עצמו מבושם וכו' וכו' [כפי שהבאנו בשיעור הקודם].

צריכים לדעת שני דברים וכדלקמן.

ראשית, לפענ"ד בהחלט יכול להיות שמישהו הוסיף את זה. והסיבה היא, כי ישנם המון ספרים שלא נשארו כפי שהן במקורם. למשל, אפילו בגמרא שלפנינו, ישנם כמה וכמה דברים, שכתוב לגביהם שהוסיפו אותם רבנן סבוראי. במסכת כתובות דף ב: כתוב 'פריד רב אחאי', ואומרים המפרשים כי זה אינו רב אחאי מחכמי הגמרא, אלא רב אחאי מן הגאונים, מחבר ספר השאלות. בכמה וכמה מקומות בראשונים, כתוב לגבי איזה דברים, זכורני כי בגמ' מסכת נדה לגבי שעטנז, שזוע טווי ונוז, ישנו שם פירוש, שהרמב"ם אומר כי זאת הוספה. זה לא מגוף הגמרא.

הגאונים, רבנן סבוראי, הוסיפו והסבירו דברים בגמרא. בכל מקום שכתוב בגמרא 'סברוה', רבים מבינים כי זה חכמי בית המדרש אז. אבל הם אומרים, כי אלו רבנן סבוראי, אשר הסבירו מהי ההוה אמינא של גמרא. לכן כתוב 'סברוה', סבוראי.

לגבי פרקי דרבי אליעזר, בא חכם אחד – השתטה, חכם בעיניו – ואמר כי הוא לא נתחבר ע"י רבי אליעזר בן הורקנוס, אלא ע"י אחד מחכמי איטליה שקראו לו רבי אליעזר. למה? כי הוא מצא באיזה מקום, שמובא שם מאמר של רבא. הוא טען, איך יכול להיות שרבי אליעזר התנא הביא את רבא האמורא? לכן הוא אמר, כי כנראה זאת טעות, שנתבלבלו.

אבל הוא טעה. ברור כי מישהו הוסיף זאת בפרקי דרבי אליעזר, אחר זמנו.

הרי בדורות הראשונים, הכל היה בכתב-יד, ולפעמים היו חכמים אשר עשו איזו הגהה בצד, כותבים משהו, ואח"כ המעתיק השני בא והכניס זאת בפנים, וכבר לא יודעים. בזה"ק בפרשת עקב, ישנן אולי חמש שורות, בלשון הקודש, מועתקות מלה במלה מרבינו בחיי.

ישנו מקום אחד ברמב"ם, שהכניסו בדפוס בטעות השגה של רבאב"ד על הרמב"ם, בתוך הרמב"ם בעצמו.

בליל פסח, כיון שכתוב [שמות י"ב, י"ח] בְּעֶרְבֵי תֵאֱכְלוּ מִצֵּת.

הערה מהקהל: אולי הוא אמר זאת בדרך צחות? תגובת מרן שליט"א: לא. כתוב, 'מכאן פסק, מצות עשה וכו'. לא מן התורה, אלא מצות עשה מדרבנן. כך הוא כותב.

ובספר טוב להודות הנו"ל, כותב על כך אח"כ, והרבה הלכות חדשות, למדנו מדברי קדשו ז"ל וכו'. הדבר אינו מובן. לכן הנני אומר, 'תלמיד טועה', ובכך נפטרנו ופתרנו את כל הבעיא הזאת. אבל הרי"ח סופר עושה שם שקלא וטריא על כל המהלך הזה.

בין היתר, הוא כותב בזה"ל, היכן מבואר בתלמוד, שכל מי שלא אמר ארור המן, לא יצא, כמו שהביא כן רבינו אביגדור ז"ל.

על זאת, יש לי תירוץ.

הוא – רבי אביגדור דייק זאת, ממה שכתוב 'מתייב' איניש לבסומי, משמע שזאת חובה ממש. ולכן מי שלא עושה זאת, הוא אינו מקיים. השאלה היא, איך לפרש בדיוק את החובה הזאת. אבל זאת עוד מחלוקת. ולדעת הראבי"ה – וההגהות מיימוני מביא אותו – זאת רק מצוה לכתחילה, אבל זה לא ממש חובה. והרחבתי על כך בשו"ת עולת יצחק ח"ג. אבל רבינו אביגדור, שדייק שלא יצא, הוא בא לאפוקי משיטה זו, ולדעתו זאת ממש חובה.

*

לגופו של עניין, ידידנו הר"י חרזי נר"ו טוען כי מי שמעיין בגוף הספר עצמו, בפירושו על התורה [פירושים ופסקים לרבינו אביגדור צרפתי ח"ב, פרשת כי תצא דף תקמ"ז], הוא יבין כי לא יתכן הדבר, שתלמיד טועה כתב זאת.

הנה כתוב שם בזה"ל, אומרים מפני מה זה תלוי? על שבירך השם, וקילל א"ע, ומזכירין כיצד בירך השם וכו'.

סמכו מכאן פסק, מצות עשה לקלל המן שהוא תלוי. ובגמרא מפרש, כל שלא אמר ארור המן לא יצא, וסמך לזולל וסובא, כמו שפירשו רבותינו חייב לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. כלומר, ביום שמצוה לקלל המן התלוי, להיות זוללים וסובאים. ופי' פסק הא

בהעתקות הספרים במשך כל הדורות, היו בלבולים. לא כל המעתיקים היו תלמידי חכמים, והם עשו שיבושים.

א"כ גם פה, בהחלט יתכן כי מישהו הוסיף את הפיסקא הזאת, עד ששם אותה כאילו בפיו של רבי אביגדור. מישהו כתב איזה חידוש בצד.

בשם רבינו אברהם בן הרמב"ם, שגור חידוש בפי הגר"ד לנדו שליט"א, כי מ"ש לגבי בנימין ועקב אבינו, 'ונפשו קשורה בנפשו', מהי קשורה? התורה. כי זה אותה גימטריא.

אולם מה התברר? הרי לא מתאים לרבי אברהם, לומר גימטריאות. אין אצלו דבר כזה. ישנה שם הערה, כי את זה הוסיף המעתיק. זאת הוספה שלא היתה במקור. לא הר"א בן הרמב"ם כתב זאת, זה לא מתאים לו, וזה גם לא הסגנון שלו. היו הוספות. המקור לכך הוא בבעל הטורים שם, ובפירוש בעלי התוספות שם.

ליתר ביאור, נרחיב להביא הדברים כהוייתם.

על הפסוק בפרשת ויגש, שיהודה אמר ליוסף, וְעַתָּה פָּבֵאֵי אֵל עֲבָדְךָ אָבִי וְהַנֶּעַר אֵינְנו אֲתָנוּ וְנַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ [בראשית מ"ד ל'], נדפס בפירוש רבי אברהם בן הרמב"ם בזה"ל, 'ונפשו קשורה בנפשו' – קשורה עולה בגימטריא תורה. כלומר שחָפֵּיב הוא עליו, לפי שהוא מלמדו תורה ואוהב אותו על עניין לימוד כנפשו.

וכתוב ע"ז בהוצאת תורת הקדמונים מאנסי ניר יארק התש"פ דף תק"נ, מאמר זה, נתון בכתה"י בין שני עיגולים. וכתב עליו המגיה בגליון בלשון הזו, חאשיה, מן ענד 'ונפשו קשורה בנפשו' אלי ענד 'על ענין הלימוד כנפשו, לים הו בלסאן אלמצנף בל כאן חאשיה פי אלכתאב אלמנקול מנה. ווהם אלנאסך' וגעלה דרכ' אלכתאב. גליון – מן אצל ונפשו קשורה בנפשו עד אצל על ענין הלימוד כנפשו, אינו בלשון המחבר אלא היה גליון בספר שהועתק ממנו, וטעה הסופר והכניסו לתוך הספר). והשוה לעיל ריש פ' תולדות (בד"ה אברהם הוליד את יצחק) ובהערה שם. [הערות נהור שרגא].

וכבר נתבאר, שהמגיה הוא רבי דוד ברבי יהושע הנגיד, שעבורו הועתק כתה"י כדברי הסיום בקולופון. ומדבריו כאן לכאורה ניתן להוכיח שלפניו היה הפירוש המקורי שאותו כתב רבינו

ומכח זה היה יכול להעיד שהוספה זו אינה מדברי רבינו וכו' יעו"ש"ב.

*

דבר שני שצריכים לדעת, לגבי הבנת מה שאומרים 'תלמיד טועה'.

בזמנו [שופטים וכי תבא התשפ"ד בשל"ה] הבאנו על בעל אגרות משה, כי יש לו שיטה תמוהה, שכאשר ישנם דברים שישנן לו עליהם קושיות גדולות, הוא אומר כי זאת טעות, תלמיד טועה כתב את זה. כגון שהיה משהו שנמצא כתוב בשם רבי יהודה החסיד, היה נראה לו כי הם כפירה, ולכן הוא אמר כי הספר הזה הוא פסול, לא יתכן שר"י החסיד אמר כך וכך, ושאינן לסמוך עליהם. כך היא דרכו, בכל דבר שיש עליו איזו תמיהה.

בא בעל שו"ת משנה הלכות, הוא הג"ר מנשה הקטן – קליין, ואמר, כי רבי יהודה החסיד בן כתב את הדברים. ומה אתה טוען כנגד רבי יהודה החסיד? הרי מצאו זאת בכת"י. אבל מי אמר שהכת"י הזה מוסמך?

הסברנו אז בס"ד שזאת איננה כפירה ח"ו. עכ"פ הוא אמר, מהי הקושיא? כבר בספר הציוני מובא העניין הזה, בשם ר"י החסיד. וספר הציוני הרי הוא מקובל, קדמון. אבל בסוף הוא יגיד, כי גם ספר הציוני אינו מוסמך. מה עשה בעל משנה הלכות? הוא התחכם ואמר, תדעו לכם, כי מה שכתוב באגרות משה, תלמיד טועה כתב את זה...

במשנה ברורה, הלכות שבת בסוף סימן שכ"א, בביאור הלכה – לא ניכנס לכל העניין המובא שם ברמ"א בעניין בורר, רק 'מלמעלה', מקופיא, 'אסור לקלף שומים ובצלים כשקולף להניח, אבל לאכול לאתרוג שרי' – הוא כותב בזה"ל, וכ"כ המגן אברהם לעיל בסק"ח ע"ש. וע"ש בחידושי רע"א שהקשה לפ"ז על מה שפירש"י בדף ע"ד בד"ה וליחשב נמי כותש, ונשאר בקושיא. ולענ"ד י"ל בפשיטות, דהגמרא איירי דקולף ביד, והתם דכותש במכתשת, דהוא בכלי, חשיבא כמו דש. דעד כאן לא פטרינן בקולף, כ"א משום דבעינן מלאכת מחשבת לענין שבת, כמו לענין משכן, וכמו שמסיק שם בגמרא, והלא מלאכת כותש היה במשכן וכמו שפירש"י.

שערי יצחק – השיעור השבועי

ובהמשך הוא מביא את מה שאמרנו מקודם [בשם המשנה הלכות, ח"ב סי' רי"ד], אבל האמת כי לא אאמין אשר דברים אלו יצאו מפי הגרמ"פ, אלא נלפענ"ד שאיזה תלמיד טועה כתבו והכניסו בין מכתביו לאחר פטירתו.

הוא מציין שם כמה וכמה מקומות, איזה ספרים כתבו 'תלמיד טועה' ואיזה לא. וזה לשונו, והדברים עתיקים עיין שבו"י ח"א סעיף ק"ה, "מ"ש על שם הסמ"ג שפסק כשמואל, וזה ליתא, דהא להדיא פסק כר' יוחנן. על כן אי אפשר להאמין שיצאו דברים אלו מבעל הספר, רק איזה תלמיד טועה כתבו. עכ"ל דברי המתמיה. וש"ך ליה (מרא) [מריה], כי צריכין אנו לברר דברי הראשונים במזרה וברחת, בפרטות במקום שאין עליהם תשובה נצחת".

ולעומתם היו שכתבו 'תלמיד טועה כתבו', על ספרים שנדפסו בחיי המחבר, ושעבר והגיהם אף אחר ההדפסה.

כך כותב היעב"ץ ח"ב סי' עד על דברי הט"ז יו"ד שלא יצא מפיו אלא מתלמיד טועה. ובגן המלך סי' קט"ו כתב כן על דברים בש"ך יו"ד. ומעניין שדוקא הנו"ב, דרב גובריה להתעצם בשיטתו להיותה מוכרחת לו, לא היה מחבב את ההגהה בשיטת 'תלמיד טועה', וכמה פעמים התאמץ לדחות דרך זו (ראה תשובתו אה"ע סי' כ"ג, תנינא אה"ע סי' פ"ד), אלא יודע היה לפרש את רזי הדברים לפי שיטתו, ובזה נתדמה לו החזו"א.

והרבה פעמים אמרו החכמים תלמיד טועה אמרו, והתברר שהעידו עדים בגדלם על עצם כתיבת ידו, ראה רב פעלים לבן איש חי אה"ע סי' י', מלמד להועיל ח"ב סי' צח.

ובסוף הוא כותב כך, ולפעמים לא התכוונו באמת שתלמיד טועה כתב, אלא דרך כבוד הוא, כעין דברי המשנה על הגרמ"פ. וכמו שכתב במנחת אלעזר לאו"ח סי' ע"ה, שדברי המג"א המתיר פאה נכרית תלמיד טועה כתבן. והט"ז או"ח סי' ל"ב ס"ק ג' מביא דברי הב"ח שם וכותב שתלמיד טועה כתבו.

דהיינו, לפעמים כאשר כתבו 'תלמיד טועה', לא רצו לכתוב 'במחילת כבודו טעה', לכן אמרו 'תלמיד טועה', להסתיר את הדברים, וכדכתיב

ובסוף הוא אומר, ולא אאמין שיצא זה מפי הגאון רע"א, רק מאיזה תלמיד טועה.

לא יכול להיות, שהגרעק"א ישאל כזאת קושיא. כי לקושיא הזאת, ישנה תשובה פשוטה מאד.

והנה בשלחן ערוך החדש, בהוצאה החדשה, כתבו על כך הערה. שבכת"י של הגרעק"א זה מופיע. כתב יד קדשו בעצמו, ולא עוד אלא שהוא כותב בסוף 'עקיבא'. חתם את שמו, על ההערה הזאת.

בקובץ 'אליבא דהלכתא' [ס"ג, עמ' קס"א] הביאו זאת, וכתבו בזה"ל, בביה"ל מכח סברתו הכריח בזה לתמוה על דברי הרעק"א, היאך הקשה קושיא זו. וכתב ע"ז שלכאן הוא מתלמיד טועה. וראיתי בשו"ע מהדו' פרידמן שציינו לזה שהוא ממש מכת"י הרעק"א, ולא מתלמיד.

ולדעתי – כך כותב אותו חכם – צד שטות הוא, להזכיר דבר זה, שאינו מעלה ואינו מוריד לעניין דברי הביה"ל שהוא מתלמיד טועה. שהרי לא על דרך חקירת הדבר כתב כן, אלא דרך כבוד לרעק"א, שלא שייך שיטעה בדבר זה שלדעתו פשוט הוא.

בעל חפץ חיים בדבריו שבביאור הלכה הנו"ל, לא התכוון, כי אכן לפום קושטא הגרעק"א נקט הכי את זה, אלא כתב כך רק דרך כבוד. א"כ מה אתה הולך לחפש ולחטט בכת"י, האם הוא בכל זאת כתב זאת?

נמצא מה שהחפץ חיים התכוון להיפך, אתם עשיתם לצד השני.

וא"כ לא נוסף בזה, אלא שבחקירת הדברים, נתברר שלא נשאר בזה הכבוד לסברת רבינו הביה"ל, אבל עיקר הסברא במקומה עומדת, ואין זה אלא פטפוטי מילי בעלמא.

זו סייעתא אחת, למה שאמרתי בס"ד.

סייעתא שנייה, בקובץ המעיין [גליון 234 תמוז התש"פ, דף 31], הביא חכם אחד כמה וכמה מקומות, ספרים שכתבו 'תלמיד טועה'. בהתחלה הוא מביא לגבי האגרות משה [שהבאנו לעיל], שכתב על תשובת הרשב"א שכתבו, שאיזה תלמיד טועה כתבו. והמשנה הלכות כותב, ח"ו לנו לומר כן. וכי על כל קושיא שתהיה לך, תגיד 'תלמיד טועה'?

[משלי ג', ל"ה] כבוד חכמים ינחלו, שלא לגלות ח"ו שגיאאותיהם ברבים, כי בטוח שזאת שגגה שיצאה מפי השליט.

אותו הדבר לענייננו. מה נפשך. אחת מן השתים. רבינו אביגדור כתב, או לא כתב. א' יכול להיות בהחלט שמישהו אחר כתב. ב' מפני כבוד התורה, משתמשים לפעמים בסגנון כזה, בכדי שח"ו לא יהיה חילול ה' וכד', ואחריתה מי ישורנה.

זהו כפי שכתוב לגבי לשון הרע, לפעמים הלשה"ר הוא אמיתי, איסור לשה"ר הוא גם על אמת. אבל הקב"ה שונא את האמת הזאת. עיין אריכות בס' שמן המור פ' תזריע, לגבי פס' או אל אחד מבניו הכהנים. לא כל דבר שהוא אמיתי, צריכים להגיד אותו.

בעניין הקערה לליל הסדר.

ברוך ה', הנני רואה פה – וזאת שמחה גדולה – כי ידידנו הרה"ג מאיר לוי הי"ו, הוא פועל להראות ולהרבות הלכה למעשה, בעניין הקערה בליל הסדר.

ישנו מנהג מיוחד אצל התימנים, שהשולחן הוא מעוטר. ולכן תמיד כשרוצים בזמנינו להראות שולחן מכובד של ליל הסדר, מביאים תמונה או מציירים את השולחן שלתימנים. כי אצל עדות אחרות, יש קערה ע"ג השולחן באמצע, וישנם שמה כמה ראשי תיבות, מעט דברים בשולחן. לא תואר לו, ולא הדר. אבל אצלנו, השולחן הוא מלא. כך עשו אבותינו נע"ג ואנחנו אחריהם בליל הסדר, הירקות מסביב כל השולחן וכו', וכמ"ש בס"ד בש"ע המקוצר.

מצד שני, ישנה הלכה ש'אין מעבירין על המצוות, אם מניחים את הכל בצורה כזאת. צריכים להקדים, את מה שמונח סמוך אליו.

באגד"פ פרי עץ חיים, חידשנו בזה משהו בס"ד. כי גאון עוזנו מהרי"ץ זיע"א כן מזכיר קערה, וכותב לא להעביר. ע"כ עשינו פשרה. בעל

הבית, מי שמנהיג את הסדר, שלפניו תהיה קערה מסודרת וערוכה כסדר. וכל שאר השולחן יהיה מעוטר כפי שצריך מסביב, וכמנהגנו, המרור וכו' והירקות, שיהיה ממש מלא, זה השולחן אשר לפני ה'.

כיון שהוא המנהיג שלסדר, הוא המברך בקו"ר וכו', וכל בני הבית נמשכים אחריו, אזי הכרפס קרוב אליו, והחרוסת מצד שמאל, ואין 'עוברים' על המצוות. כי לולא זה, בדרך כלל, הרגילות היא תמיד שהחרוסת היא רחוקה יותר באמצע השולחן. עדיף שהדבר יהיה כך, בכדי שלא להעביר על המצוות. ככה יוצאים ידי חובת הכל. כבר בעבר וגם כעת השתדל הרב מאיר לוי הי"ו, יום ופעל הלכה למעשה, שקערה כזאת תהיה בהישג יד. וידידנו הרב שרשלוס ערק הי"ו מפיץ אותה, פה בבית המדרש. הדבר חשוב מאד.

והשם ברוך הוא יזכנו על דבר כבוד שמו, לשמור ולעשות תמיד רצונו כרצונו. אכ"ר.

*

כעת נאמר את התפילה, מיסוד רבותינו האר"י ומהר"ש שבזי זיע"א, כדי שהקב"ה יפר עצת כל אויבינו, ויצילנו מכל נזקי המלחמה.

דרך אגב, תשימו לב. לעולם י"י דברך נצב בשמים. מה הקשר אל הגזירות? אמרנו בס"ד [בשיעור הקודם], שהגזירה תישאר בשמים. זהו 'דברך', כי 'דיבור' זה לשון קשה, ו'אמירה' זה דבר רך. וסימניך מ"ש [בראשית מ"ב, ל"ז], 'דבר' ה'איש אדני הארץ אתנו קשות'. א"כ 'דברך', אנו מבקשים ומתחננים כי אם יש עלינו גזירה קשה, שהיא תישאר בשמים. ואנחנו, לחיים טובים ולשלום. אכ"ר.

[הערת המערכת: צירפנו בסוף החוברת מאמרים בענייני ביעור מעשרות, מתוך הספר נפלאות מתורתך למרן שליט"א פרשת כי תבוא].

תזכו לשנים רבות ומועדים טובים

הנהלת מוסדות יד מהר"ץ

מאמרים בענייני ביעור מעשרות

מתוך הספר נפלאות מתורתך למרן שליט"א

פרשת כי תבוא

טעם ניקוד תיבת לעָשָׂר, במקום לעֲשָׂר * עדיפות נתינת מעשר-כספים לעוסקים בתורה בעמל ויגיעה * חידוש לדינא שבכלל ביעור מעשרות בערב שביעי של-פסח, ראוי לחלק גם כל מעשר-כספים שלו, אפילו שהוא יותר מכדי צורך העניים אז.

כ"ו, י"ב. כי תכלה לעָשָׂר. א) הלמ"ד בפתח והעי"ן בשוא נח והשי"ן רפויה, בכל הספרים שלפנינו, כת"י ודפוסים, וכן המנהג פשוט. אף כי לפי הרגיל היה צריך להיות לעֲשָׂר, על משקל עֲשָׂר תְּעָשָׂר (לעיל י"ד, כ"ב) וכיוצא בזה. וכן תרגומו, לעֲשָׂר. ובמנחת שי בפרשת חקת, על פסוק לְסֹבֵב את ארץ אדום (במדבר כ"א, ד') אכן הביא שיש בזה פלוגתא, לבן-אשר לעֲשָׂר ולבן-נפתלי לעֲשָׂר יעו"ש. ובתנ"ך גינצ' דף ש"ע כתוב דלמחזורא רבא לעֲשָׂר, ובטבריא קורין לעֲשָׂר בדגש, וכן בן-נפתלי ע"כ. ולא ידעתי לדבריו היאך יבוא דגש אחר שוא נח. ועיין ראב"ע:

ויש להעיר כי בחילופים שבין בן-אשר לבן-נפתלי המסודרים בשלהי מחברת התיגאן, לא הובא שום חילוף בזה ביניהם, אדרבה כתבו בהדיא שאין בפרשה זו חילוף. על-כ"ל פנים בגוף התיגאן עצמם נקוד בפרשתנו בפשיטות לעֲשָׂר, אף כי בגליון ציינו בזה"ל, אית דאמרי לעֲשָׂר ע"כ. או, נ"א לעֲשָׂר ע"כ. ומפליא שלא עשו בתוכה דגש בגליונות התיגאן שבדקתי. ואולי משום דפשיטא לפי זה שהיא דגושה, וצ"ע. על-כ"ל פנים כך היא הקריאה המפורסמת לעֲשָׂר וכדבר האמור, וחבירו בספר עזרא (נחמיה י', ט"ל) והיה הכהן וגו' בְּעֵשֶׂר הלויים, ועיין מנחת שי שם. וכן הוא גם בתיגאן התם:

ב) וטעם השינוי כאן, אולי יש לומר, דאגב מעשר-התבואות אשר בו המדובר כמפורש בהמשך הפסוק כי תכלה לעֲשָׂר את כל מעֲשֶׂר תבואתך וגו', בא הכתוב לרמוז לנו כי יש עוד מעֲשֶׂר נוסף, שהוא מעשר-כספים המיועד לעניים, ועיקרו ללומדי תורה (כשקרו בו אינם עניים, עיין ש"ך יורה-דעה סימן קנ"א ס"ק י"ז, ואהבת חסד ריש פרק י"ט), והוא שייך גם למי שאין לו קרקע ותבואה. לפי שתיבת לְעֵי (אי נמי לְעֵי בקמץ. והיינו הך, כמו חילוף בְּעֵי בְּעֵי, אֲתֵי אֲתֵי כידוע) בארמית, היינו יגיעה בלשון הקודש, כמו שמצוי בתלמוד ירושלמי ובמדרשים ובזוהר הקדוש לשונות לְעֵי באורייתא, דילְעוֹן באורייתא וכדומה, וכדלעיל ריש פרשת בחקתי על פסוק אם בחקתי תלכו ד"ה וכתב. ועיקרה מלשון הקודש, במובן עייפות, כמו שנאמר (איוב ו', ג') על כן דברי לְעוֹ, לפי תרגומו שם משתלהיין. והעי"ן מתחלפת באל"ף מאותיות הגרון אחה"ע, נמצא שהוא כאילו אמר לְאוֹ, מלשון (בראשית י"ט, י"א) וַיֵּלֶאֱלוֹ למצוא הפתח. והרי בקריאת תחילת תיבת לעֲשָׂר בניקוד זה, נשמע כאומר לע. וזה חידוש גדול הנוגע למעשה, ולקמן בסמוך ד"ה אבל, נביא לו סעד:

והרווחנו מזה להבין כי עיקר מצות מעשר-כספים, אינה ללומדים סתם, אלא לעוסקים בה בעיון בעמל ויגיעה. וזהו שדייקו חז"ל בדבריהם על פסוק עֲשֶׂר תעֲשֶׂר את כל תבואת זרעך (לעיל י"ד, כ"ב) כל, רמז לפרגמטוטין ולמפרשי ימים, שיהיו מוציאים אחד מעשרה לעמילי תורה, כדאייתא בתנחומא פרשת ראה אות י"ח, ובמדרש הגדול שם דף רצ"ט, ובילקוט שמעוני רמז תתצ"ג. לעמילי תורה נקטו, ולא ללומדי תורה, ללמדך שלעמלים בה עדיף. והוא גם-כן חידוש. ופרגמטוטין שאמרו, ר"ל סוחרים, וכמ"ש בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר חלק יורה-דעה הלכות צדקה ומעשר-כספים סימן קס"ט אות מ"ד יעו"ש. לומר לך דשייכא מצות מעֲשֶׂר גם למי שאינו עוסק בקרקע אלא במטלטלין, וכדבר האמור. ושם בשלחן ערוך המקוצר מסעיף ט' ואילך, ביארנו בס"ד היטב דיני מעשר-כספים הלכה למעשה, ומשם תדרשם:

ג) ועדיין צריך עיון טעם שגם בספר עזרא נקוד בְּעֵשֶׂר, ולא בְּעֵשָׂר, כדבר האמור לעיל. והרי אף שם המדובר הוא בתבואה, כמפורש שם, ואת ראשית עריסותינו ותרומותינו, ופרי כל עץ תירוש ויצהר. נביא לכהנים וגו' ומעֲשֶׂר אדמתנו ללויים. והם הלויים המְעֲשָׂרִים וגו' (נחמיה י', ל"ח). יביאו בני ישראל ובני הלוי את תרומת הדגן התירוש והיצהר (שם, מ'). ואין לומר דקא משמע לן בהכי שמלבד מעֲשֶׂר התבואה, קיימו הם גם מעשר-כספים לעמילי תורה. שהרי שם כתיב בעֲשֶׂר בבית, ולא בלמ"ד:

ושמא נדרוש בה בְּעֵי, דומיא דדרשינן לעיל לעֲשֶׂר לְעֵי. ובְּעֵי, היינו צריך בארמית כידוע. ואתו לאשמועינן כי מעשר-כספים אף שהוא נרמז בלְעֲשָׂר שבתורה, וכן במאי דכתיב את "כל" תבואת זרעך, וכדברים האמורים לעיל, מכל-מקום אין זו חובה כנודע (וכמו שביארנו בס"ד בשלחן ערוך המקוצר שם סעיף ט'). ועיין עוד לקמן בסמוך ד"ה אבל) רק צורך, כמו שמצינו בפוסקים שמדייקים מלשון צריך שמורה על דבר שאינו חובה, ולא לעיכובא, וכמ"ש בס"ד בטופס כתובות שער עיטור הכתובה אות א' דף ע"ז ע"ח, ובעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר חלק יורה-דעה הלכות תולעים סימן קל"ה אות ט"ו:

אי נמי הכי קאמר קרא, והיה הכהן וגו' בְּעֵשֶׂר הלויים, זה שהיו הכהנים עם הלויים בשעת חלוקת המעֲשֶׂר, לא מפני שהלויים אינם נאמנים לתת תרומת-מעֲשֶׂר לכהן כמצותם, ויקחו הכל לעצמם (כפירוש הרלב"ג שם. וכן דעת רש"י במכות דף כג: ובחולין דף קל"א ע"ב, ועיין עוד בתוספות כתובות דף כו. ד"ה בתר דקנסינהו) אלא אדרבה זה היה בבקשת הלויים

וברצונם, כדי להסיר מהם כל חשד. כי בעי בארמית, יש לו גם מובן מבקש. כגון תרגום מה תבקש (בראשית ל"ז, ט"ו) מא את בעי. ועיקרה בלשון הקודש, שכן נאמר (ישעיה כ"א, י"ב) אם תבעיון בעיו. [אף דמאידך מצינו שהכהנים חשודים על הבכור ועל השביעית, עיין בכורות פרק ה' משנה ה', וסנהדרין דף כ"ו ע"א, ובמאירי גטין ריש דף קכ"ט]:

ואם שני ביאורים הללו נראים דוחק למעיינים, מה אעשה שלא זכיתי לעת עתה לביאורים יותר טובים ומרווחים, כאשר ביארתי בס"ד טעם ניקוד כעין זה, בפסוק משא בערב (ישעיה שם, י"ג) באופן נפלא, לעיל בפרשת וירא על פסוק וירש זרעך את שער איביו ד"ה וכיון. על-כן אמרתי על-כל-פנים אכתבם ליקרא דקב"ה ושכינתא. כי נכספה נפשי וגם כלתה, לאחזויי דליכא מידעם למגנן (פירוש להראות שאין דבר לחנם) באורייתא, ומני ומנייכו מסתייעא מילתא:

ד) אבל ביאור לעשר, אשר בפסוק שלפניו, שרומז למצות מעשר-כספים כדלעיל ד"ה וטעם, נראה לענ"ד שהוא אמת ויציב. כי הגם דלפום רהטא נראה שיצא לנו מכאן חידוש גדול, שהרי פשטות ההלכה במשניות ובפוסקים שאין ביעור מעשרות, שהוא בערב שביעי של-פסח (כדלקמן בפרשתנו על פסוק ואמרת לפני י"י אלהיך בערתי הקדש ד"ה וזמן) אלא בפירות האילן והארץ ותו לא. ולשון הרמב"ם פרק י"א ממעשר שני הלכה ח', כיצד הוא עושה. אם נשאר אצלו תרומה ותרומת מעשר, נותנה לכהן. מעשר ראשון, נותנו ללוי. מעשר עני, נותנו לעניים. נשאר אצלו פירות מעשר שני של-ודאי או נטע רבעי או מעות פדייתן, הרי זה מבערן ומשליך לים או שורף. נשאר אצלו מעשר שני של-דמאי, אינו חייב לבערו. נשאר אצלו ביכורים, הרי הן מתבערין בכל מקום ע"כ. מכל-מקום האיר השי"ת את עיני, ומצאתי און לי בשל"ה מסכת חולין עניין משא ומתן דף ד' ע"ד ודף ה' ע"א וז"ל, אם הזמין לו השי"ת ריוח, אז תכף ומיד יפריש מעשר, כמו שנאמר עשר תעשר את כל תבואת זרעך, אמרו רז"ל את לרבות מפרשי הים וכו'. [לפי מה שהבאנו לעיל ד"ה והרווחנו וד"ה ושמא, הריבוי הוא מתיבת כל, וצ"ע]. ואף אם זיכה[ן] השי"ת שיש לו מעשר הרבה, ראוי לבערו ולחלקו בשנה השלישית ובשנה הששית של-שמיטה, כדין מעשר תבואה. ואותם האנשים המעכבים מעשרותיהם באופן שנשאר בידם עד אחר מותם, הם כסילים בחושך הולכים, שאין מקיימים בעצמם המצוה עכ"ל. והביאו גם-כן באליה רבה סימן קנ"ו אות ב':

הרי לנו מפורש שגם במעשר-כספים נוהג עניין ביעור. ונקטו ראוי, ולא מדינא, כי עיקר מעשר-כספים אינו מדינא, וכדלעיל ד"ה ושמא. ומה שכתבו בשנה שלישית וששית, נקטו כלישנא דקרא בפרשת ראה, מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך וגו' (לעיל י"ד, כ"ח) שהן שנת מעשר עני במקום מעשר שני, ופירשו חז"ל שהן נגמרות עד פסח שאחריה, דהיינו רביעית ושביעית, וכדלקמן בפרשתנו על פסוק ואמרת לפני י"י אלהיך בערתי הקדש ד"ה וזמן, וד"ה ואליבא. [ושיטה תמוהה ויחידית יש בזה במאירי בבבא מציעא דף יא. שמתחילת שנה שלישית, מצוה שלא להשהות. ועיין דרך אמונה פרק י"א ממעשר שני אות כ"ז, ובציון ההלכה שם אות כ"ח]:

ובשו"ת בית דינו של-שלמה חלק יורה-דעה סימן א' דף נ"א ריש ע"ג העלה מהר"ש לאניאדו דברי השל"ה הנזכרים, וכתב לבאר בזה"ל, נראה לענ"ד שזה הוי כשיש לו מעשר הרבה יותר מכדי צורך העניים, דאז יכול להניחו עד השנה השלישית והששית ע"כ. ר"ל דלולא כן, לא ימתין מלחלק להם. אבל בשנה השלישית והששית, והכוונה לרביעית ולשביעית כדקאמרן, בכל גוונא יחלק הכל, כדין ביעור תבואה. ובספר מעשר-כספים (ירושלם ה'תשל"ז) דף ר"מ העלה גם-כן דברי השל"ה ובית דינו של-שלמה, ושם בהערה קט"ז, ובדף רס"ב נוסף כי כדברי השל"ה דלעיל, כן כתב הר"מ היילפרין בזכרון משה פרשת לך-לך סוף דף ח'. ועיין עוד נהר מצרים דיני הפרשת מעשר ממון דף ר"י אות ד', שו"ת ציץ אליעזר חלק י"ד סימן ע"ו, שדה צופים על מסכת כתובות דף תרמ"ד ע"ב, איש וביתו פרק ט"ו דף ש"ה ע"א, מה שדנו בזה:

ואנחנו בעניינו, זכינו למצוא לכך רמז מן התורה, בניקוד תיבת לעשר, כדבר האמור. ולעיל פרשת ראה, גבי פסוק תוציא את כל מעשר תבואתך, כתבנו רמז נוסף לכך:

*****

מאמר וידוי מעשר

עניין תרומות ומעשרות הוא דבר גדול, ולכן ציוונו השי"ת להתוודות עליהן, כדי שניזוהר בהן * ארבעה טעמים מדוע נקראת אמירת בערתי הקדש וגו' בשם וידוי * גם מקרא ביכורים נקרא וידוי, וביאור הדבר על-דרך הרמז * רמז מכאן, לאמירת וידוי בחודש אלול זמן הביעור והוידוי * מהו קשר עניינים אלו לחג הפסח * בזמן שבית-המקדש היה קיים ועלו לרגל לירושלם עיקו"ת, אם היו חייבים להשתהות שם גם בחול המועד * מדוע אין מצות ביעור וידוי מעשרות נוהגת אלא בשנה רביעית ושביעית * מדיני הביעור, וסדר אמירת הוידוי.

כ"ו, י"ג. ואמרת לפני י"י אלהיך, בערתי הקדש וגו'. א) וזה נקרא וידוי, כדתנן במסכת מעשר שני פרק ה' משנה י', במנחה ביום טוב האחרון היו מתודין. כיצד היה הוידוי, בערתי הקדש מן הבית, זה מעשר שני ונטע רבעי וכו'. וכן בפרק ב' דמגילה משנה ה', כל היום כשר לקריאת המגילה ולקריאת ההלל וכו' ולוידוי המעשר ולוידוי יום הכפורים. ובסוטה ריש פרק ז', אלו נאמרים בכל לשון, פרשת סוטה, וידוי מעשר וכו'. וכן כתב הרמב"ם פרק י"א ממעשר שני הלכה א', מצות עשה להתוודות לפני ה' אחר שמוציאין כל המתנות שבורע הארץ, וזהו הנקרא וידוי מעשר ע"כ. גם שאר רבוותא כתבו כן:

שערי יצחק – השיעור השבועי

מִשְׁרָשֵׁי המצוה, כתוב בספר החינוך מצוה תר"ז עניין נפלא וז"ל, לפי שסגולת האדם וגודל שבחו, הוא הדיבור, שהוא יתר בו על כל מיני הנבראים. שאילו מצד יתר התנועות, גם שאר בעלי חיים יתנועעו כמוהו. ועל כן יש הרבה מבני אדם שיראין מלפסול דיבורם [כגון בדברי שקר וניבול־פה וכיוצא בהם. יב"ן] שהוא ההוד הגדול שבהם, יותר מלהטוא במעשה. ובהיות עניין המעשרות והתרומות דבר גדול [שיזכור האדם את בוראו אשר בירכו בתבואה ובפירות הללו, על־ידי שיפריש קצת מהם לשמו יתברך, כמו שכתוב בספר החינוך עצמו לעיל מינה בפרשת שופטים מצוה תק"ז. יב"ן], וגם כי בהם תלויה מחיית משרתי האל [יעיין שם במצוה תק"ז, ובמצוות שצ"ה שצ"ו. יב"ן], היה מחסדיו עלינו כדי שלא נחטא בהן, להזהירנו עליהם להפריש אותן, ושלא ליגע וליהנות בהם בפועל. וגם שנעיד על עצמנו בפינו בבית הקדוש, שלא שיקרנו בהם ולא עיכבנו דבר מהם. וכל כך, כדי שניזהר מאד בעניין עכ"ל. דהיינו כיון שהוא יודע כי יגיע זמן שיצטרך להעיד על זה בדיבור פיו, והדיבור הוא ההוד הגדול שבאדם וכו' כמו שהקדים, ומה־גם לפני ה' ובבית־המקדש, ממילא הוא נזהר בהפרכתו מעיקרא:

וכמוהו כתב גם־כן הרשב"ם בקיצור וז"ל, **ואמרת לפני י"י אלהיך**, כך ציווה הקב"ה, כדי שלא יאחר אדם לעכב מעשרותיו לשקר לפני הקב"ה ע"כ. ועיין עוד לקמן בסמוך ד"ה נמצא, וד"ה הואיל:

(ב) וטעם שנקרא בשם וידוי, הגם שלא נזכר כאן שום חטא ועוון כלל, אדרבה הוא אומר (לקמן י"ד) **שמעתי בקול י"י אלהי עשיתי ככל אשר צויתני** [ועיין בתוספות יומא דף לו. סוף ד"ה ומעשר עני, ותוספות רי"ד וחידושי הריטב"א שם], מתבאר מתוך מה שכתב כאן רבינו עובדיה ספורנו, כי המכוון באמירת **בערתי הקדש מן הבית**, הוא לפי שבחטאינו ובעוונות אבותינו הוסרה העבודה מהבכורות, אשר להם היו ראויות תרומות ומעשרות וכו'. וזהו וידוי מעשר שהזכירו רז"ל [ר"ל שלכן קראוהו בשם וידוי. יב"ן] וכו'. מודה אני כי גדול עוונתי שגרמתי לבער **הקדש מן הבית**, ואעפ"י שנתתיו ללוי וזולתו כמצותך וכו' יעו"ש. ונראה דכוונתו על חטא מעשה העגל בפרט [ונקט בלשון רבים, לפי ששמחו בעשיית העגל, כמו שנאמר ויקומו לצחק (שמות ל"ב, ו'). וזה להם לחטא נוסף ואדרבה רע יותר מעשייתו, כמו שביאר רבינו עובדיה ספורנו עצמו שם על פסוק הבאת עליו חטאה גדולה (שם כ"א)]. ועיין עוד יומא דף סו: זיבח וקטר, בסייף. גפף ונשק, במיתה. שמח בלבבו, בה־רוקן], כי עד אז היתה העבודה בבכורות, כדאשכחן בכמה דוכתי, וכן הוא בפירוש רש"י על פסוק מתוך בני ישראל (במדבר ג', י"ב) ועל פסוק כי לי כל בכור (שם ח', י"ז) ורבינו עובדיה ספורנו שם, ועיין עוד בפירושו לפסוק קדש לי כל בכור (שמות י"ג, ב') ולפסוק ויהרוג י"י כל בכור בארץ מצרים (שם ט"ו). ובמה שציינו בס"ד לעיל הפטרת אמר על פסוק והכהנים הלויים בני צדוק ד"ה ושבת. ואילו נמשכה העבודה בבכורות, הייתי זוכה שהיה נשאר הקדש תוך הבית והיה מוסיף לי קדושה, מה שאין כן עכשיו שצריך אני ליתנו ללוי:

והתוספות יום טוב במסכת מעשר שני שם, העלה דברי רבינו עובדיה ספורנו הללו בקיצורים, ובשינויי לשון. כגון במקום שכתב הוסרה העבודה מהבכורות, העתיק לבלתי תת אותם לבכורות. כי בזה הוא המדובר כאן, ולא בעבודת הקרבנות. ועיין עוד לקמן בסמוך ד"ה ופירוש. על־כ־לפנים שתיקתו היא כהודאה והסכמה. וכן ביאר בתפארת ישראל, לפי שהוא כבר ראה את התוספות יום טוב כידוע. אף שלא ציין בהדיא כי ממנו מקורו. וכבר הוא פירש העניין כך בהדיא באות ט' לעניין חטא העגל כמו שכתבנו למעלה וז"ל, נקרא וידוי, שבחטא אבותינו בעגל, צריך לבער הקודש מן הבית, דלולא כן היה הכל לבכורות ע"כ:

אך בתוספות אנשי שם הביא מה שכתב בספר הון עשיר להרע"מ חי ריקי, המתודה ומודה מה שעשה, הן טוב הן רע, נקרא וידוי. ולא ידענא מי הכריחו לתוספות יום טוב להזכיר בשם הרע"ו ספורנו עוונות וחטאים בלשון זה ע"כ. ועיין עוד משנה ראשונה שם, שהשיג על רע"ו ספורנו מטעם אחר, ובדברינו לקמן בסמוך ד"ה כל־שכן. ולענ"ד יש להעיר גם מצד שאסור להתוודות על עוונות וחטאים ביום טוב, כמו שכתבו הפוסקים, ומהאיי טעמא אפילו בראש השנה שהוא יום הדין, אין מתוודים, וכמו שהעליתי בס"ד בתשובתי עולת יצחק חלק ב' סימן קי"ט ד"ה ועיין. מיהו אפילו לדברי רע"ו ספורנו, מסתברא (ואולי פשוט הוא) דלאו למימרא שיאמר זאת בפיו ממש, רק זהו הטעם למה נקרא וידוי, ולעולם אינו מוציא זאת בפיו אלא במחשבתו:

ופירוש רע"ו ספורנו, הוא בהנחה כי בכל בית יש בכור. ואולי הכוונה לבית־אב, שאז על הרוב יש שם בכור, אם לא מבן זה, אזי מבן אחר. ועיין במכילתא ובמדרשים ובמפרשים על פסוק (שמות י"ב, ל') כי אין בית אשר אין שם מת. אבל קשה, הלא יש בתים שאין בהם בכורות, וכי אז אין צריך להתוודות. ודוחק לומר שהלכה התורה בזה אחרי הרוב. ושמא גם מפני כן דקדק התוספות יום טוב לכתוב, לבלתי תת אותם לבכורות, מלבד מ"ש בס"ד לעיל ד"ה וטעם, ר"ל שאלמלא כן, כל אדם היה יכול ליתנו לאחד מקרוביו הבכור, אם לא מזרעו, אזי לדודו או לבן־דודו וכיוצא בהם. וצ"ע:

(ג) וכפי פשוטן של־דברים, וכאשר פירשו גם־כן חז"ל, אין בדברים אלו עניין הזכרת חטא כהעמסת רע"ו ספורנו וסיעתו, ואף לא שום תוכחה, זולת לעניין ביעור מעשר שני, שאינו מחזיקו יותר בביתו. כי **הקדש** היינו מעשר שני שנקרא בתורה קדש, שנאמר וכל מעשר הארץ וגו' קדש לי"י (ויקרא כ"ו, ל') וכן נטע רבעי נקרא קדש שנאמר (שם י"ט, כ"ד) ובשנה הרביעית יהיה כל פרי קדש הלולים לי"י, כיעיין שם במסכת מעשר שני ומלאכת שלמה שם, ובפירושי רש"י וראב"ע ומרפא לשון כאן, וברמב"ם שם פרק י"א הלכה י"ב, ושאר רבוותא:

אמנם דברי רע"ו ספורנו הם בדרך נעלמת כעין רמז. וכעין זה מצינו בכמה ספרים שרמזו בראשי תיבות של **בְּעֵרְתִּי** **הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת**, בהמ"ה, כמ"ש בס"ד לקמן בפסקת בערתי הקדש מן הבית:

ד) נמצא על-כל-פנים דפליגי רע"ו ספורנו ורע"מ חי ריקי בפירוש תיבת וידוי, אם היא נאמרת רק על דבר רע, או גם על דבר טוב. וכן נראה שנחלקו בזה עוד מפרשים. כי המלבי"ם כתב שוידוי הוא פרסום דבר שטבע בני אדם להעלימו, הן שמודה שבח חבירו הן שמודה גנות עצמו. [הכם אחד שליט"א כתב להקשות כאן, הלא עבירות שבין אדם למקום, אסור להתוודות עליהם בקול רם, כמו שדרשו חז"ל ביומא דף פו: על פסוק (תהלים ל"ב, א') אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. וכן פסק הרמב"ם פרק ב' מתשובה הלכה ה' עכ"ד. אבל לענ"ד פרסום דנקט המלבי"ם, הוא לאו דוקא, רק מפני שהוציא מפיו את הנעלם בליבו, לפני המקום ב"ה בלבד]. ולאידך גיסא בהכתב והקבלה כתב שהוראתו השלכת החטא ועזיבתו, וכמ"ש בס"ד בהרחבה להלן הפטרת וילך על פסוק קחו עמכם דברים וגו' ואמרו אליו כל תשא עון, ד"ה אי נמי, בטעם שנקרא וידוי בלשון קשה וכבד, דהיינו בדגש. ובנדון דידן אפשר להבין מדוע טבע בני אדם היה להעלימו אליבא דהמלבי"ם, לפי דברי הרשב"ם והחינוך דלעיל ד"ה משרשי, מפני שהוידוי מחייב אותו מעיקרא לקיים הפרשת תרומות ומעשרות בכל השנים כדת וכדין ובכל פרטיהן ודקדוקיהן, שאם לא כן יאמר שקר בוידויו בשנה הרביעית והשביעית. ועיין עוד לקמן בסמוך ד"ה ובנדון. ובדברי המלבי"ם בפרשתנו. וז"ל כפתור ופרח פרק מ"ב, הוידוי הוא דרך תפילה, וכדאיתא בתוספתא וכו' יעו"ש:

בין כך ובין כך, נראה שיש לנו ללמוד מכאן רמז לאמירת וידוי בימים הללו, כמו שקבעו הקדמונים באמירת הסליחות כל ימי חודש אלול. שהרי אז בימים אלו, חלה קריאת פרשת כי תבוא בספר תורה, להזכירנו שצריכים אנו להתוודות על מה שנכשלנו כל השנה החולפת בכלל מצוות התורה, עשה ולא תעשה וכו'. וזאת כמו שביתר הפרשיות הנקראות בספר תורה בחודש אלול, יש רמזים לענייני התשובה בחודש זה. כגון שכתבנו בס"ד לעיל בריש פרשת כי תצא על פסוק כי תצא למלחמה על איביך ונתנו, שהמקוון למלחמת האדם עם יצרו הרע. ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים (לעיל כ"א, י"ג) זה חודש אלול, כיעויין שם בד"ה פרשה. וכן עניין בן סורר ומורה, כמ"ש בס"ד שם בפרשת כי תצא על פסוק כי יהיה לאיש בן סורר ומורה ד"ה וסיום, שכתוב בו (שם, כ"א) וכל ישראל ישמעו וייראו, רמז לימים הנוראים. וכמו-כן פסוק אתם נצבים היום כלכם (לקמן כ"ט, ט'), לרמז שעומדים כולנו להתייצב לדין ביום ראש השנה וכו', כדלקמן ריש פרשת נצבים על פסוק הנזכר ד"ה וידוע:

כל-שכן לפי מה שכתב מהר"ד פארדו בחסדי דוד על התוספתא מנחות פרק י' הלכה ג' דף שמ"ו סוף ע"ב, לפי שְׁשָׁה מעשרותיו של-שלוש שנים, הוא שמתודה שתתכפר לו שהייתו על-ידי מאי דיהיב השתא, תדע דמשום הכי נקרא וידוי מעשר יעוש"ב אליבא דרש"י. והכי נמי מסיק במשנה ראשונה (עיין לעיל ד"ה אך) הוידוי הוא למי שהשהה המתנות אצלו ולא הפרישן, או הפרישן ולא נתנן לבעליהן מיד. ומעשר שני וביכורים, שלא העלן לבית הבחירה יעו"ש:

ה) אלא שמצינו כי גם מקרא ביכורים, נקרא לפעמים בשם וידוי, כנראה מהא דתנן בביכורים פרק ב' משנה ב', יש במעשר ובביכורים מה שאין בתרומה, טעונית הבאת מקום וטעונית וידוי וכו'. ואם תמצי לומר שאינו אלא אגב גררא דוידוי מעשרות, הלא מפורש כן ברמב"ם פרק ג' מביכורים הלכה י' שלא בדרך גררא וז"ל, מצות עשה להתוודות על הביכורים במקדש בשעה שמביאם, מתחיל וקורא **היום הגדתי היום לי"י אלהיך וגו'** (לעיל ג'). וכן שם לעיל מינה בהלכה ד', משיניחם המביא אותן לעזרה, הותרו לכהן ואעפ"י שעדיין לא התודה עליהן וכו' יעו"ש, ובפירוש מהר"י קורקוס להלכה ה'. וכן במדרש הגדול בפרשתנו דף תקצ"ב, על פסוק **ושמחת בכל הטוב וגו' אתה והלוי והגר אשר בקרבך** (לעיל י"א) להביא גרים שיהיו **מתודין יעו"ש**. גם לפירוש המאירי בקידושין דף כ"ו סוף ע"א, ולחד פירושא בחידושי הריטב"א שם, נזכר בהדיא במשנה (פרק ג' דפאה משנה ו') שהובאה שם, וידוי ביכורים, דגרסי התם בביכורים ובוידוי, ומפרשי דהיינו וידוי ביכורים יעו"ש וברש"י ושאר מפרשים. ואליבא דרע"ו ספורנו וסיעתו, אולי י"ל בדוחק דכיון שמזכיר שם גלות מצרים, כמו שנאמר וירד מצרימה וגו' (לעיל ה') והיא היתה בעוון מכירת יוסף כידוע, לפיכך נקרא וידוי. וצ"ע. [ועיין עוד מ"ש בס"ד בתשובותי עולת יצחק חלק ג' סימן קל"ד (בעניין הבדלה מיושב) אות ד' ד"ה שוב]:

ובמנחת חינוך מצוה תר"ז אות א' כתב, מבואר במגילה (דף כ:): כל היום כשר לקריאת מגילה וכו' ולוידוי מעשר וכו'. ור"ף גורס ולוידוי ביכורים, היינו דהקריאה צריך להיות ביום. והר"ן כתב, פירוש מקרא ביכורים וכו'. ועיין טורי אבן שם שמפלפל באריכות בזה, אך אין לו ראייה מוכרחת. אך כתב דלא מצינו שמקרא ביכורים יכנו בשם וידוי. והנה הר"מ מכנה אותו כאן בשם וידוי, ומסתמא מצא באיזה מקום דנקרא וידוי וכו' ע"כ. גם הגרי"פ פירלא השיב על הטורי אבן בהגהה שם וז"ל, אישתמיטתיה מתניתין פרק ב' משנה ב' דביכורים, דקרי ליה וידוי יעו"ש. וכן הרמב"ם פרק ג' מהלכות ביכורים הלכה (ו') [י'] כתב, מצוה להתוודות על הביכורים עיי"ש. וכן הוא בתוספתא דביכורים פרק א' [אות י"א] עיי"ש. ועיין בירושלמי פרק ב' דביכורים שם עכ"ל. ודנו בזה עוד כמה מפרשים, אך לא נתנו טעם, מדוע יקרא זה וידוי:

ובדרך אמונה על הרמב"ם שם בהלכות ביכורים אות נ"ט, העתיק גם לכאן את דברי התוספות אנשי שם בשם הון עשיר לגבי מעשר שני (שהבאנו לעיל ד"ה אך) שהמתודה ומודה ומספר מה שעשה, הן טוב והן רע, נקרא וידוי ע"כ, כמו שהעלהו שם בהלכות מעשר שני פרק י"א אות ב'. משמע שהבין דבריו כפשוטן, דהיינו מתודה כמו מודה ממש, ולא כמו שהטעמנו אותם שם (בד"ה נמצא) שוידוי הוא פרסום דבר שטבע בני האדם להעלימו, ולכן הוא לשון קשה בדגש יעו"ש.

ו) ובנדון דידן לא מצאתי לפום רהטא טעם שירצה האדם להעלימו, זולת לפי דרך רמז שביאר מהר"ם אלשיך שפרשת ביכורים, **והיה כי תבוא אל הארץ וגו'** (לעיל א') רומזת לביאת האדם לארץ העליונה עם פירות מצוותיו וכו' ואז **וענית ואמרת וגו'** (לעיל ה') כי אחרי ראותך הושם טנא מצוותיך לפני קונך, הלא לא יבצר ממך מהצטער ולומר, אויה לי כי מן הפירות הללו, לא הבאתי הרבה. ואוי לה לאותה בושא, כי עסקתי בענייני העולם השפל אשר אין בו מועיל בעולם העליון, ולא יגעתי לילה ויום לסגל תורה ומצוות, ומה נכבד היה היום הזה לוי באתי בריבוי עצום מצוות ה' ולא במועטים כאלו כי בושתי מקוני. על כן עשה זאת איפה בני והתנצל [מליצה על פי לשון הפסוק במשלי ו', ג', ושם כתוב והנצל. יב"ן], והוא כי **וענית ואמרת לפני י"י אלהיך**, אל נא תשת עלי חטאת אשר נואלתי לבלתי עשות ולבלתי עסוק כל ימי ולילי בסגל מצוות ומעשים טובים, כי הלא שאור שבעיסה היה מעכב. כי **ארמי** הוא היצר הרע הרמאי, לא לי בלבד היה מאבד, כי אם גם לאבי, כנודע מאבוד המגיע לאבי בן הרשע. ואינו מן התימה שיכול לי, כי הלא **וירד מצרימה**, בין המצרים בצאתי מבטן אמי, שם לפתח חטאת רובך. **ויגר שם במתי מעט**, הם האיברים שכולם בעזריו. והושרש כל כך, עד שיהי שם לגוי גדול, כי החטיאני פעמים רבות, ונעשה חיל משחיתים, והוא מלך עליהם, וכולם נגדי. כי עבירה גוררת עבירה (אבות פרק ד' משנה ב'). והיצר טוב איננו אתי כנודע עד הגדלות, והוא יחיד ועני. ועל ידי כן יתאזר ויתאמץ עלי, כי **וירעו אותנו המצרים** (לעיל ו') הם מלאכי חבלה הנעשים בעוונות ראשונים, כי הם העומדים עלי להחטיאני ולהעוותני עד עשותם אותי רע. וזהו **וירעו אותנו המצרים**, שהוא את הנפש והרוח, שהיו רעים לה'. וגם **ויענונו**, שהם עצמם הביאו עלינו יסורין ממרקין, כמא דתאמרא (ישעיה ס"ד, ו') ותמוגנו ביד עונינו וכו' יעוש"ב. והובא גם-כן במנחת יהודה למהר"י גזפאן, והרי זה וידוי גמור. ועיין עוד באור החיים:

שבתי ואראה בשם טוב על הרמב"ם ריש פרק י"א ממעשר שני, ופרק ג' מביכורים הלכה י', ובספרו קיץ המזבח בפרשתנו דף ק"מ פסוק כי תכלה וגו', דפשיטא ליה מדנפשיה דבתרווייהו עניין וידוי זה אינו אלא ליתן תודה ושבח לה' על שזיכהו לקיים המצוות שבזרע הארץ יעו"ש, וכהבנת הדרך אמונה דלעיל ד"ה ובדרך. ונראה לענ"ד חיזוק לדבריהם, ממה שמצינו שחז"ל קוראים לכך גם בשם הודאה, כדתנן במעשר שני פרק ה' משנה ט"ו ובסוטה פרק ט' משנה י', יוחנן כהן גדול העביר הוקיית המעשר. ופירש עלה רבינו עובדיה בסוטה שם וידוי מעשר, **בערתי הקדש וגו'**. ולשון רש"י בגמרא סוטה דף מז. שלא יהיו מתנדבין **בערתי וגו'** יעו"ש. ולשון הודיית, הוא ממש כמו הודאת. כי היו"ד מתחלפת באל"ף, כדאשכחן דכוותה הנייה, הנאה. ועוד רבים. ולכן יש נוסחאות שם הודיות, נראה שלא הבינו, והאריכו את היו"ד השנייה לעשותה וא"ו. והרי באותן מסכתות עצמן, קראו לכך קודם לכן, בשם וידוי מעשר, כמו שצינינו לעיל ד"ה וזה. אלא שמע מינה דהיינו הך. ועיין עוד לקמן בסמוך ד"ה הואיל. נמצאו בידינו **ארבעה טעמים** מדוע נקראו בשם וידוי:

ז) וזמן וידוי מעשר שני, הוא במנחת שביעי של-פסח שהוא יום טוב אחרון של-פסח. והביעור קודם לכן, בערב יום טוב האחרון (לדעת הרמב"ם פרק י"א ממעשר שני הלכה ז', כפי גירסתו בפרק ה' דמעשר שני משנה ו'. וכן פסק השלחן ערוך ביורה-דעה סימן של"א סעיף קמ"ד. ורבים עמהם. וכן הוא במדרש הגדול פרשת ראה דף ש"ח. ויש מן הראשונים הגורסים בערב יום טוב הראשון, כגון רבינו שמשון בפרק ז' דפאה משנה ו', והרא"ש בפירושו לפרק ה' דמעשר שני. וכמותם הסכים החזון איש בדמאי סימן ב' אות ב'. ועיין לקמן בסמוך ד"ה על-כל-פנים) של-שנה רביעית, ושל-שנה שביעית שהיא שמיטה. שנאמר **כי תכלה לעשר**, ברגל שכל המעשרות כלים בו, ואין הפסח מגיע משנה רביעית אלא וכבר כל פירות שלישית נתעשרו וכו'. דהיינו ששיערו חז"ל כי עד פסח, מצויים פירות משנה שעברה. וקבעו הוידוי במנחת יום טוב אחרון, כדי שיוותר לו מה שצריך לאכול ביום טוב אחרון ולא יצטרך לבער, כיעויין בירושלמי מעשר שני פרק ה' הלכה ג' וברמב"ם פרק י"א ממעשר שני הלכה ג':

ונראה לפי-זה לכאורה שאין לכך שום קשר ושייכות של-ממש עם ענייני יציאת מצרים, ועם חמץ ומצה עצמן, רק כאילו נזדמנו שני העניינים לפונדק אחד. וכעין זה, עמדנו בס"ד לעיל פרשת אחרי מות על פסוק מכל חטאתיכם לפני י"י תטהרו ד"ה ולכאורה, לתרץ עניין קביעת צום גדליה בג' בתשרי, אף שנראה לפום רהטא כי אינו מעניין עשרת ימי תשובה כלל, תקוע שלא במקומו וכו' יעוש"ב. ובנדון דידן מה-נאמר ומה-נצטדק. אף כי לא נפלאות היא ולא רחוקה לומר דמאחר שמצות הוידוי היא במקדש (להראב"ד לעיכובא, ולהרמב"ם לכתחילה, כמ"ש בס"ד לעיל פרשת ראה על פסוק שמור את חדש האביב ועשית פסח ד"ה איך. ועיין עוד לקמן בסמוך ד"ה וכל זה). על כן חס המקום ב"ה שלא להטריח את כל ישראל לבוא במיוחד, וקבע זמנו בשביעי של-פסח, שאז בלאו הכי כולם נמצאים בירושלם עיה"ק לפי שעלו לרגל, ולא חזרו לבתיהם מיד אחרי יום טוב הראשון אלא נשארו גם בחול המועד, על-כל-פנים לדעת הרבה מרבנות הסוברים שחייבים להשתהות בירושלם כל ימי החג. ועיין רש"י וראב"ע על פסוק ופנית בבקר והלכתך לאהלך (לעיל ט"ז, ח'), ובקטורת הסמים על תרגום המיוחס ליונתן שם. ובסוכה דף מ"ז סוף ע"א איתא, שבעת ימי החג טעונין קרבן ושיר וברכה ולינה, וכתבו התוספות שם בע"ב דאסור לצאת מירושלם כל שבעת ימי החג, שכל הרגל חשוב בוקר אחד וכו' יעו"ש, ובשאר המפרשים. ובהגהות הרש"ש תענית דף י. ד"ה כדי שיגיע, ובתפארת ישראל תענית פרק א' משנה ג' אות ט"ו. ובמ"ש עוד בס"ד בתשובותי עולת יצחק חלק ד' (בדין הקבלת פני רבו ברגל וכו') אות א' ד"ה מי. ובספרנו זה לעיל פרשת ראה על פסוק והיית אך שמח ד"ה וצריכים, לגבי שאלת גשמים בבית-המקדש ביום שמיני עצרת, לפי שמתאספים שם רבים ביום

זה. אך זו סיבה צדדית, ולא דבר המקשר את העניינים מצד עצמם:

ברם מכל־מקום יש דמיון ביניהם. ביעור מעשרות מן הבית, דומיא דביעור חמץ, שאמרה תורה (שמות י"ב, ט"ו) אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתים. ויודוי מעשרות, דומיא דסיפור יציאת מצרים, שאמרה תורה (שם י"ג, ח') והגדת לבנך. [וקצת קרוב לזה, הוא עניין ביעור יין וענבים של־שמיטה, החל בשנה השמינית ערב פסח, ורשאי להניח מזון שלוש סעודות ולצאת בזה ידי ארבעה כוסות בליל הסדר, עיין רמב"ם ומפרשיו בפרק ז' משמיטה ויובל הלכה י"א, וחזון איש שביעית סימן ט"ו אות ז', שהוא גם־כן זמן ביעור חמץ. הגם שאין להשוות העניינים כמו־כן]. וגם מצאתי לכך בס"ד רמז נחמד בתורתנו הקדושה עצמה. שהרי סמוך לפני עניין זה של־ביעור מעשרות ויידון, הובא עניין הבאת הביכורים ומקראן, ושם הרי מפורש וענית ואמרת לפני י"י אלהיך ארמי אבד אבי, וירד מצרימה וגו' (לעיל ה'), ללמדך כי הם סמוכים להדדי. והנה בליל הסדר אנחנו קוראים את ההגדה, שעיקרה הוא דָּרַשׁ כל פרשת ארמי אבד אבי, כדתנן בפסחים דף קטז. וכמו־בא גם ברמב"ם פרק ז' מחמץ ומצה הלכה ד' ופרק ח' הלכה ג':

ח) ומכאן אסמכתא נפלאה לגירסת הרמב"ם וסיעתו, שגם הביעור בערב יום טוב האחרון, כדלעיל ד"ה וזמן. שכן סמוך מיד אחרי עניין מקרא ביכורים, כתוב **כי תכלה לעשר וגו'** שהוא הביעור. מה שאין כן לגירסת חלק מן הראשונים שרק הוידוי הוא ביום טוב אחרון, אבל הביעור הוא כבר בערב יום טוב הראשון, נמצא שאין הדברים כתובים כסדרן. והגם כי ברור שזו אינה הוכחה של־מש, ומהגם דקיימא לן אין מוקדם ומאוחר בתורה, מכל־מקום הרי כעין זה מצינו לרבותינו במגילה דף כ': דילפי שוידוי מעשר ביום ולא בלילה, מדסמך ליה (לקמן פסוק ט"ז) **היום הזה י"י אלהיך מצורך וגו'**. וכן הביעור נעשה על־ידי זריקת המטבע לים, או איבוד הפרי, כדלקמן בסמוך ד"ה ואופן, כעין מה שהמצרים טובעו בימ־סוף בליל שביעי של פסח:

ואליבא דהחולקים, יש ליישב כי מצות ביעור מעשרות, הלא כבר נכתבה בפרשת ראה, כמו שנאמר מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר וגו' ובא הלוי וגו' (לעיל י"ד, כ"ח. כ"ט) וכדפירשו רז"ל התם בספרי ולקח טוב ומדרש הגדול ורש"י. ובהדיא כתב הרמב"ן, אמר תוציא, והנחת בשעריך, ללמד על הביעור. ושוב יבאר אותו בפרשת **כי תכלה לעשר** יעו"ש. נמצא כי עיקר הפרשה שלפנינו, לא נצרכה אלא לעניין הוידוי. ולא נקט **כי תכלה לעשר וגו'** אלא כפתיחה לזה, ולהזכיר מה שכבר אמר וכתב, ממילא אולי יש לצדד שאין לדון מן הסמיכות לעניין זה. ועיין עוד בדברינו לעיל בפרשתנו על פסוק **כי תכלה לעשר ד"ה הרי:**

על־כל־פנים הכי נקיטינן הלכה למעשה, מאחר דאתכא דרבינו הרמב"ם ומרן השלחן ערוך סמכינן. וכן כתבו חכמי תימן הראשונים, כדאיתא במדרש הגדול דף ש"ח ודף תקצ"ה, ואור האפילה דף תקנ"ו, ומדרש החפץ דף תמ"ב, ומדרש הביאור דף תקנ"ז ודף תרמ"ט. ובשם טוב על הרמב"ם שם, העלה כגירסת הרמב"ם, בשם ספרי וילקוט שמעוני, ורב נסים גאון [והוא בברכות דף ב' ע"א]. וכן דעת הגר"א בשנות אליהו פרק ה' דמעשר שני משנה ו':

ט) ואם תאמר אם־כן אמאי לא ציוותה תורה לבער המעשרות אלא בשנה רביעית ושביעית. הלא לפי האמור יש לזה שייכות בכל פסח שבכל שנה ושנה, כמו שחג הפסח עצמו הוא בכל שנה ושנה:

ואפשר לומר מפני שבשנה השלישית והששית נותנים מעשר עני, ונמצא שבשנים הללו פלים גם הם, ואם נשאר אצלו מעשר עני נותנו לעניים, כמו שכתב הרמב"ם שם בהלכה ח'. ואמרו חז"ל בראש השנה דף יא. בניסן נגאלו ובניסן עתידים ליגאל. והרי בצדקה לעניים תלויה גאולתנו ופדות נפשנו, שכן נאמר גלתה יהודה מעוני (איכה א', ג') ודרשו חז"ל במדרש רבה שם אות כ"ח, מעוני, על שאכלו חמץ בפסח [וכפרו בגאולת מצרים. יפה ענף] כמה דאתאמר (לעיל ט"ז, ג') לחם עני, דבר אחר על שגזלו מתנות עני, דבר אחר על שאכלו מעשר עני. ואמרו חז"ל בשבת דף קלט. אין ירושלם נפדית אלא בצדקה, ועיין בדברינו לעיל הפטרת דברים על פסוק ושביה בצדקה ד"ה ונראה. ותנן בפרק ג' דאבות משנה ח', בארבעה פרקים הדבר מתרבה, ברביעית ובשביעית ובמוצאי שביעית וכו'. ברביעית, מפני מעשר עני שבשלישית. בשביעית, מפני מעשר עני שבששית יעו"ש:

הגם שמעשר עני אינו מעכב את הוידוי, וכמו שכתב הרמב"ם שם בהלכה י"ד שמי שאין לו אלא מעשר שני בלבד מתוודה, שעיקר הוידוי במעשר הוא יעו"ש. מכל־מקום הרי אין המדובר אלא באופן שאין לו מעשר עני ליתן. ולא כשיש לו ואינו נותן, שזה ודאי מעכב, זולת לקט שכחה ופאה כמבואר שם לעיל מינה בסוף הלכה ב', **לגר ליתום ולא למנה** (לעיל י"ב) זה מעשר עני ולקט שכחה ופאה, אעפ"י שאין לקט שכחה ופאה מעכבין את הוידוי ע"כ. והואיל ובדרך כלל יש מה ליתן לעני, ממתין לו הבורא עד לאחר מכן:

י) הואיל וממצות וידוי מעשרות בשנה רביעית ושביעית, נמשך חיזוק גדול לגוף קיום מצות הפרשת תרומות ומעשרות עצמן במשך כל השנים, כדבר האמור לעיל ד"ה משרשי, ורבים האידנא עדיין נרפים בזה, הן מפני ריבוי פרטי דיניהן, והן בפרט מפני שבני הדורות הקודמים אבות־אבותינו לא היו רגילים כלל ועיקר בקיומן להיותם בגלות, הלכך אנן השתא הכא בארעא דישראל לפרסום הדבר, מהאיי טעמא נמי, הנהגנו בס"ד מזה שנים רבות לקרות הוידוי מיושב, מתוך התיגאן או החומשים, בבית־הכנסת בצוותא חדא כל הקהל בטעמי המקרא, קודם תפילת המנחה, או אחריה, בשביעי של־פסח (רק

שערי יצחק – השיעור השבועי

בשנה רביעית ושביעית (כמובן). והם ארבעה פסוקים, דהיינו מן **כי תכלה לעשר וגו'** (לעיל י"ב) עד **השקיפה וגו' זבת חלב ודבש** (לקמן ט"ו), ועד בכלל. [וטוב להוסיף אחרי זה גם נוסח **יהי רצון וכו'** כפי שנדפס בכמה ספרים. אמנם עדיין לא נתברר לי מי חיברו. אך על-כל-פנים הלא אין שם איזה חידוש, או דבר הצריך עיון, אלא דברים פשוטים]. משום דנקיטין כפשטות הרמב"ם שם הלכה ד' והשלחן ערוך יורה-דעה סימן של"א סעיף קמ"ב דסמכין אתכא דידהו, שמצות וידוי גם בזמן הזה, וכן הוא בכפתור ופרח פרק מ"ב. שוב ראיתי כי כן דעת מהרח"כ לומר זאת אף כיום, כנראה ממה שכתב בקיץ המזבח בפרשתנו דף ק"מ, חיוב וידוי מעשר נוהג אף בזמן הזה שאין מקדש, הואיל ועיקרו תודה לשם ב"ה. וללמדנו גם-כן כמה צריכין אנו ליתן תודה ושבח לשם יתברך על מה שעושה עמנו כמה נסים ונפלאות בכל עת עד לאין סוף וכו' ע"כ. ואזיל לשיטתיה לעיל ד"ה שבת, שוידוי זה הוא לשון הודאה:

וכבר העלה באיגרתא חזא (להגר"ש דבליצקי, בני-ברק ה'תשד"מ) סעיף י"ח דף י"ב י"ג מחלוקת הפוסקים בזה, ומן האחרונים הסוברים שנוהגת גם בזמן הזה, הם האדר"ת באחרית השנים, ובספר השקפה לברכה. ועל עיקר הטענה של-**לא בערתי ממנו בטמא** (לקמן י"ד), תירצו דזה דוקא מפני שעשה לא כדן. ובזמן הזה שאי אפשר בלאו הכי, הרי זה נקרא **עשיתי ככל אשר צויתני** (שם) [ועיין עוד קצירת השדה פרק י"ח סעיף כ"א כ"ו ל"ד. יב"ן]. וכן כתבו הבד"צ דירושלם עיה"ק בדיני בעור וידוי וז"ל, וביום שביעי של-פסח יקיימו אנשים אלו שנזהרו בהפרשת תרומות ומעשרות כסדרן, מצות וידוי מעשרות ע"כ. אף כי החזון איש הנהיג שלא להתוודות יעו"ש"ב. ולענ"ד אין להקפיד ולהימנע אף מי שלא נזהר בהפרשת תרומות ומעשרות כסדרן, לפי מה שכתבנו לעיל ד"ה הואיל, שיאמרוהו בטעמי המקרא, נמצא דלא אמרינן ליה דרך וידוי ממש אלא דרך קריאה בעלמא, והוי כעין שקוראים עניין זה בספר תורה בזמנו. ועיין עוד דרך אמונה להגר"ח קניבסקי שליט"א על הרמב"ם דין ד' בביאור ההלכה סוף ד"ה אין מתוודין. [והוסיף כאן ידידי הרה"ג אח"כ שליט"א בזה"ל, לפי זה גם נשים וגרים יכולים לקרוא זאת, אף שאינם מתוודים וידוי מעשר, עיין רמב"ם סוף הלכות מעשר שני, ושם טוב שם ד"ה אבל, ובפרק ד' מביכורים הלכה ג'. שו"ר מ"ש כת"ר לקמן ד"ה גם. ולעניין גרים, נראה שיקראו עם הציבור כדי שלא לביישם. מה שאין שייך בפני הבית, כיון שאז כל אחד מתודה לעצמו ואין היכר עכ"ל נר"ן]:

ושם בביאור ההלכה בתחילת הפרק כתב דיש לעיין אם צריך לומר וידוי זה מתוך ספר תורה ובטעמים, שהרי דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם על פה. ונראה פשוט שאין צריך, כי כל דבר שהתורה ציוותה לקרותו אינו צריך ספר תורה, ואין בו משום דברים שבכתב, דזה רק כשקורא לשם תלמוד תורה. דאם לא כן, בפרשת חליצה היה צריך להביא ספר תורה, וכן בברכת כהנים ובקריית שמע וכו' יעו"ש"ב. ואיהו מיירי בזמן שבית-המקדש קיים, כי הוא מתלמידי החזון איש, ולכן פסק שם בדרך אמונה אות י"ז שאין להתוודות כיום. אבל בעיקר נדונו יש להעיר כי להרמב"ם בלאו הכי אין איסור מצד אמירת דברים שבכתב על פה, זולת בעת קריאת ספר תורה שלא יאמרו שהוא חסר, וכדלעיל פרשת ויחי על פסוק לא יסור שבט מיהודה ד"ה וזה. [ובחינה של-תורה על החידושים שבסוף שו"ת חן טוב הערה רמ"ו סוף דף ש"צ דקדקתי שכך היא דעת מהרי"ץ בעץ חיים חלק א' דף י"ב ע"א, שאין איסור זולת בקריאת ספר תורה. כנראה מדשינה סדר הטעמים מכפי שהוא בדברי הר"ד אבודרהם, והעלה טעם הירושלמי בסתם וכו'. והנה שם בדרך אמונה הזכיר לעניין ברכת כהנים וקריית שמע, תירוץ נוסף, דדבר השגור בפי כל מותר כמבואר בשלחן ערוך אורח-חיים סימן מ"ט. ופלא היאך העלים עינו משאר תירוצים שהביא מרן בבית יוסף שם, ומהם העלה מהרי"ץ בעץ חיים שם, והלא יש מהם דשייכי נמי הכא. ועוד שמדבריהם משמע שאינם מחלקים כחילוקן שדבר שהתורה ציוותה וכו'. ואולי סבירא ליה דאין לסמוך אלא על התירוץ שהעלה מרן בשלחן ערוך. עוד צריך לעיין הלא וידוי זה נאמר בכל לשון, והיאך יקרא מספר תורה בלשון אחר. ודוחק לומר דדוקא כשקורא בלשון הקודש נסתפק אם צריך ספר תורה. איתמר. ולעניין הדקדוק בדעת מהרי"ץ הנזכר לעיל, כבר כתבתי כן בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ כרך א' הלכות ברכות השחר ס"ק מ"ב דף ק"ד ד"ה גם, שהוא לא העיר על מנהגינו, אמנם בתחילה הביא דברי הירושלמי דדוקא בספר תורה משמע שהוא התירוץ העיקרי יעו"ש"ב]. ועיין עוד שו"ת תורה לשמה סימן קצ"ז:

קצת מרבני האשכנזים והספרדים הנהיגו מקרוב לקרותו מתוך ספר תורה אחרי ובה לציון גואל לפני תפילת העמידה, כיעויין בקצירת השדה שם סעיף ל"ד. ולענ"ד אף שאין בזה קפידא, מכל-מקום אין להנהיג מילתא דתמיהא בציבור, כאילו זה כתקנת עזרא הסופר לקרוא בתחילת פרשת השבוע שאחריו:

ובפסוק **השקיפה ממעון קדשך וגו'**, טוב שיגביהו הקהל קולם, וזאת על פי המבואר בירושלמי פרק ה' דמעשר שני הלכה ה' כי עד השקיפה היו אומרים בקול נמוך. ואף שהרמב"ם והפוסקים לא העלו זאת (ועיין עוד סוטה דף לב: ומדרש הגדול בפרשתנו דף תקפ"ו ד"ה וענית, ודרך אמונה על הרמב"ם שם אות כ"א), מכל-מקום לאו משום דאיכא קפידא. אדרבה יביא הדבר לידי התעוררות בלב הקהל לזריזות במצות תרומות ומעשרות. ועיין עוד בדברינו לעיל פרשת בשלה על פסוק ויסע ויבא ויט ד"ה וכעין:

וכל זה לאו דוקא בציבור, אלא אפילו יחיד יכול לקרוא כך לעצמו. ועדיף שיהא בבית-הכנסת, שהוא מקדש מעט, דומיא דזמן שבית-המקדש קיים, שמצוותו לאמרו שם, כמו שנאמר **וענית ואמרת לפני י"י אלהיך**, וכמ"ש בס"ד לעיל ד"ה ונראה. ואפילו בזמן המקדש, פסק הרמב"ם שם הלכה ה', שכל אחד ואחד אומרו בפני עצמו, ואם רצו רבים להתוודות כאחד מתוודים יעו"ש. ומשמעות לשונו שאפילו לכתחילה יכולים להתוודות יחד, עיין בהרחבה בביאור ההלכה שבדרך

אמונה שם ד"ה וכל, ונוה צדיק על שו"ת פעולת צדיק למהרי"ץ חלק ב' סימן ל"ה (בעניין אי עדיף לשרוף החמץ שמצא בליל י"ד מיד) אות ה'. ועיין עוד מ"ש בס"ד בתשובותי עולת יצחק חלק ב' סימן קצ"ג אות ו' ד"ה אבל, ובחלק ג' סימן ע"ח (לגבי ברכת רעדת הארץ) ד"ה ומה שתלה:

יא) אופן ביעור מעשרות (שהוא נעשה קודם לכן, דהיינו בערב שביעי של־פסח כדלעיל ד"ה וזמן) כיום, הוא שצריך לחלל את כל המטבעות שייחדו לחילול מעשר שני ונטע רבעי, על מטבע אחת שווה פרוטה (וצריך לברר כל פעם מן הצורפים, כי בזמנינו המחיר משתנה חדשים לבקרים. וכעת ניסן ה'תשע"ב ב'שכ"ג שויו כ-12 אגורות. ובניסן ה'תשע"ה ב'שכ"ו כ-7 אגורות, וכיוצא בזה בשנת ה'תשע"ט ב'ש"ל) ולאבד אותה על־ידי שחיקתה וזריקתה לרוח, או לזרקה לים גם ללא שחיקה, ולנהר על־ידי שחיקה (עיין שלחן ערוך יורה־דעה הלכות ערלה סימן רצ"ד סעיף ו', והלכות תרומות ומעשרות סימן של"א סעיף קל"ג) או להתיכה באש. ובשעת הדוחק יזרקנה לבור עמוק אף בלא לשחוק, אך לא לבור של־שופכין, משום ביזוי מצוה, וכדאיתא התם באגרתא חזא דף ז' סעיף י' [ועיין עוד לעיל בסמוך ד"ה ומכאן]:

ומבואר שם סעיף י"א והערה ל"ב כי אף שתמיד נהוג להשאיר במטבעות שייחדו לחילול מעשר שני, פרוטה חמורה ודאית, בכדי לאפשר אחר־כך לחלל גם מעשר שני שאינו שווה פרוטה על אותה מטבע. אסור בזמן הביעור להשאיר כל פרוטה בשום מטבע. ויאמר כל המעשר שני והנטע רבעי שיש בכל המטבעות שייחדתי לחילול מעשר שני ונטע רבעי (וכל המעשר שני והנטע רבעי שבכל המטבעות הקטנות שיש לי) הרי מחולל הוא וחומשו על מטבע זו. ולדעת הרמב"ם בפרק ה' משמע דלא בעינן כלל פרוטה, וכל מעשר שני שאין בו שווה פרוטה יכול להתחלל על מטבע חולין. ואף שכמה כתבו גם בדעת הרמב"ם להחמיר בזה, עיין בהמעשר והתרומה דף ל"ה, מכל־מקום במאירי [מסכת בבא מציעא] דף קצ"ו כתב להדיא שנתפס פחות משווה פרוטה על כל מטבע חולין. ויבוא רעהו וכו'. ומדברי הכפתור ופרח בפרק מ' שכתב דכן היה המנהג בארץ ישראל לפדות המטבע הגדולה על קטנה, ולא הזכיר כלל מהשאר פרוטה חמורה, משמע שכן היה המנהג שלא לדקדק בזה, דאם לא כן לא הוה שתיק מזה וכו' ואעיקרא הדין הזה לא הובא לגמרי בשלחן ערוך יעוש"ב. ועיין עוד מנחת חינוך מצוה תע"ג, ומשנה ראשונה מעשר שני פרק ד' משנה ה':

ומי שאין לו אפשרות לאבד את המטבע, העלה באגרתא חזא שם דף י' סעיף י"ג והערה ל"ז בשם כמה ספרים שיכול לחלל את כל המטבעות באותו נוסח הנזכר לעיל, על פרי כל שהוא שלא הוכשר לקבל טומאה. וסיים במקום על מטבע זו, על פרי זה, ויאבד הפרי. אבל לכתחילה צריך לחלל את המטבעות על כסף, היות והסמ"ג עשין קל"ו הביא להלכה דברי הירושלמי סוף פרקא קמא דמעשר שני, דבזמן הזה אין לחלל מעות על פירות אפילו בדיעבד, וכן פסק החזון איש דמאי סימן ג' אות י' וסוף סימן ט"ו, וכן פסק חידושים וביאורים זרעים דף ל"ה דאין להקל נגד ירושלמי ערוך יעו"ש. אבל לדעת רבותינו הרמב"ם (פרק ב' ממעשר שני הלכה ג') והשלחן ערוך (יורה־דעה הלכות תרומות סימן של"א סעיף קל"ג) יכול אף לכתחילה לחלל על הפרי. ויש מקילים אפילו על פרי שהוכשר לקבל טומאה, דהיינו שבאו עליו מים:

הלכך הגם שעדיף לחלל על מטבע לצאת ידי חובת כולי עלמא, מכל־מקום גם על פרי שפיר דמי. ויתלוש פרי מן האילן לצורך זה, אי נמי יקח אגוז או שקד, כי מסתמא לא באו עליהם מים, כי יש סוברים שאפילו בדיעבד אינו מחולל כשהפרי הוכשר לקבל טומאה. ואם לאו, יכול לקחת שאר פרי ולאבדו דרך כבוד, כדי שלא יבוא לידי שימוש, וכן יין או סוכר וימיסנו וישפכנו לנקב שבכיוור המטבח, אי נמי לחם ויפוררנו, או קמח ויפריחנו ברוח. ועיין בכל זה בספר ארץ ישראל דיני פדיית מעשר שני סימן ה' דף קכ"א, כרם ציון אוצר התרומות פרק מ"א סעיף ט"ו דף רט"ז, חזון איש דמאי סימן ג' אות י', מנחת שלמה חלק א' מסימן ס"ג, דרך אמונה פרק ד' ממעשר שני אות י"ב, ועוד:

ראוי לעשות חשבונות כל מעשר־כספים שנותר בידו אז ולחלק לעניים ולעמילי־תורה, אף אם הם אינם צריכים לכך כעת, וכמ"ש בס"ד לעיל בפרשתנו על פסוק כי תכלה לעשר ד"ה אבל:

גם נשים חייבות בביעור, אבל לא בוידוי, עיין ספר החינוך שלהי מצוה תר"ז, וחזון איש דמאי סימן כ' אות ז', וקצירת השדה שם סעיף ל"ב. ולעניין נשים בוידוי יום הכפורים, עיין מ"ש בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר חלק אורח־חיים הלכות יום הכפורים סימן קי"ד אות י"ב ד"ה ודע:

מי ששכח ולא ביער או לא התודה בזמנו, או שלא ביער כהוגן, יעשה זאת לאחר הפסח מיד כשנזכר, שכן מוכח מדברי הר"מ המאירי במגילה דף כ' ע"ב שאין זמנם בפסח דוקא, אלא אפילו עבר זמנם לא בטלה מצותם, דלא כמנחת חינוך, וכמו שכתב בדרך אמונה הלכה ד' ד"ה אין מתודין:

ובכל העניינים דלעיל, עיין עוד מ"ש בס"ד בשערי יצחק שיעורי מוצאי שבתות־קודש תזריע מצורע אחרי וקדושים ה'תשע"ב ב'שכ"ג, וכן בדרשה שבמעמד הגדול חול המועד פסח באותה שנה:

אשמח בבוא פסח

שירה חדשה לעניין פסח, סימן אני שלם יוסף

שירה חדשה וחשובה זו לחג הפסח מתוך כתי"ק של מהרש"ש זיע"א נעים זמירות ישראל, מלבד שירות נוספות אשר שם. השתדלנו לפרסם כאן לזכות את הרבים מאחר שכמעט ואין מצויים בדינו שירים מיוחדים לפסח. יב"ן.

א שמח בבוא פסח, שמחה גדולה. אנעים בקול שירה, יומם וְלילה. אזכיר לתעצומות, אדיר וְנִעְלָה. האל אשר פדה, עמו בחמולה: אשמח

ב יצא ילוד עמרם, ואהרן נְכוּחֶם. הורגם עבודת אל, לשחוט לפסחם. אָפוּ לֶצֶקֶם, אכלו לזבחים. וילכו יחדיו, דָּרָךְ קִסְלָה: אשמח

ג דע קָאָב עמו, קלוּחְצִיהֶם. שלח ילוד עמרם, דן אויביהם. דם גם צפרדע, הרחיש לְמִיָּהֶם. כנים וגם ערוב, השחית וְכָלָה: אשמח

ד יתן וגם דבר, ושחין דְבָקֶם. ברד והארבה, רוקו הַצִּיקִים. הִשָּׁךְ חֲבֻשֵׁיהֶם, גם איש ולא קם. פְּלָה בכור אונם, עבר וְנִגְלָה: אשמח

ה קה וגם שילה, פרעה ועמו. משחית חצות ליל, עבר הקימו. בקצף וְכִלְיוֹן, הוציא לְזַעְמוֹ. על צַר אשר כָּפַר, לנהוג גדולה: אשמח

ו ייהר וגם קרא, לאהרן ומשה. קומו צאו הכל, אין לי להִקְשָׁה. כי זה אלדִיכֶם, גבוך וקשה. רצה לְקַרְבְּכֶם, לשמו סגולה: אשמח

ז יתחם לשירתי, בְּשִׁבְחַ וּמְזִמּוֹר. על מעשי נסים, לבי אעורר. אַעֲשֶׂה בליל פסח, מצה ומרור. אקרא לְאֵגֵדָה, אשמח בצִּהְלָה. נפשי מוֹחֶפֶת עוֹד, יום בוא גְּאוּלָּה: אשמח

ח יתן וגם דבר, ושחין דְבָקֶם. ברד והארבה, רוקו הַצִּיקִים. הִשָּׁךְ חֲבֻשֵׁיהֶם, גם איש ולא קם. פְּלָה בכור אונם, עבר וְנִגְלָה: אשמח

ט יתן וגם דבר, ושחין דְבָקֶם. ברד והארבה, רוקו הַצִּיקִים. הִשָּׁךְ חֲבֻשֵׁיהֶם, גם איש ולא קם. פְּלָה בכור אונם, עבר וְנִגְלָה: אשמח

י יתן וגם דבר, ושחין דְבָקֶם. ברד והארבה, רוקו הַצִּיקִים. הִשָּׁךְ חֲבֻשֵׁיהֶם, גם איש ולא קם. פְּלָה בכור אונם, עבר וְנִגְלָה: אשמח

יא יתן וגם דבר, ושחין דְבָקֶם. ברד והארבה, רוקו הַצִּיקִים. הִשָּׁךְ חֲבֻשֵׁיהֶם, גם איש ולא קם. פְּלָה בכור אונם, עבר וְנִגְלָה: אשמח

יב יתן וגם דבר, ושחין דְבָקֶם. ברד והארבה, רוקו הַצִּיקִים. הִשָּׁךְ חֲבֻשֵׁיהֶם, גם איש ולא קם. פְּלָה בכור אונם, עבר וְנִגְלָה: אשמח

* עדיף לעב"ד בחזרתו. יב"ן.
** ביארנו זאת בהרחבה בס"ד בשערי יצחק
התשפ"ג ב'של"ד. יב"ן.

נצימות שיר

אזכיר לתעצומות. פירוש, אזכיר בשירה זו המעשים העצומים שעשה השם שהוא אדיר וכו'. איש תם. יעקב, שנאמר ויעקב איש תם יושב אהלים: יקותיאל. זה משה, שקיוו ישראל לאל בימיו: הבה בפהרו. היא מדת הדין הקשה. כי הגבורה נקראת פחד, שמכח הדין פוחדים ממנה כל הנבראים, וכענין שנאמר וישבע יעקב בפחד אביו יצחק. וכן בעניינינו הוא אומר וירא את היד הגדולה, ותרגם אונקלוס ית "גבורת" דא רבתא ע"כ. וכן פירש רש"י שם, "הגבורה" הגדולה ע"כ: ויהי כולם בקרב הגולה. שנאמר ויהם את מחנה מצרים. וכתב רש"י לשון מוהמה והרעמת קול ע"ש. וכן אמר דוד בתהלים זורמו מים עבות, קול נתנו שחקים, קול רעמך בגלגל, האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ: ידע וכו'. כמו שנאמר ויאנחו בני ישראל וכו' וידע אלד"ים. וסמך לזה ומשה היה רועה וכו': הרחיש למהם. שנאמר ושרץ היאור צפרדעים. ובמדרש הגדול, נס בתוך נס, לא היו צפרדעים ביאור כל עיקר אלא בו ביום עלו שנאמר ושרץ היאור וכו': השחית וכו'. כמו שנאמר תשחת הארץ מפני הערוב. ובמדרש שכל טוב, מה השחית היו עושים, היו חושפים ומפשיגין האילנות ומשחיתים יכול הארץ, ונכנסים בבתים ונטלים התינוקות מעריסותיהם והורגים אותם ע"כ. וזהו שאומר השחית, את הארץ. וכלה, את התינוקות: שחת. חוזר על מכת ערוב שאמר קודם. ורוצה לומר ואחר השחתת הערוב בא גם דבר וכו': והארבה רוקו הציקים. שרוקו של הארבה ממימת ומיבש, וזהו שנאמר ויסר מעלי "רק" את המות הזה, רק מלשון רוק, וכמ"ש במדרש הגדול ע"ש. וכן שמעתי שמוסכין לאכול את ראש הארבה כי הוא ארסי. ובכתי"ק של מהרש"ש מחבר שירה זו כתב וניקד ריקו. אבל צריך לומר רוקו, הריש בחולם לא בצירי וכמו שפירשנו. ומהרש"ש התהלך לו ניקוד חולם בצירי, לפי מבטא מקומו מחוז שרעב שברדום יתמן שאינם מבדילים בין חולם לצירי כידוע. וזה מצוי לו בעוד מקומות: חשך הבריחה וכו'. שבשלשה ימים הראשונים לא ראו איש את אחיו, והיו אז כמו חבושי כבית האסורים שאינו יכול לצאת ולעשות כלום. ובשלושה ימים שאחר כך היה חשך מוכפל על זה שגם לא קמו איש מתחתיו וכו' כמו שפרש"י שם (שמות י', כ"ב). ונקט מהרש"ש גם איש "ולא" קם, כלשון הפס' ולא קמו איש וכו', ולצורך משקל השיר: ונגדה. שבעצם העברתו וגילוי נפרדו כל נשמות הבכורים מגופם ומתו, כמעשה אבן השואבת (מגנט). והרחיב בזה האור החיים (שמות י"א, ה'): לָקַח וגם שילה. בתחילה לקה עשר מכות על שמאן לשלחם, ולבסוף גם שילחם בעל כרחו ולא הועיל כלום, ונמצא שלקה בחנם: שילח פרעה וצמח. שהיו מלווים אותם. כן פירש המחבר מהרש"ש בספרו חמדת ימים שם על פסוק ויהי בשלח פרעה: הקימו. ממתו. וכמ"ש ויקם פרעה לילה. ושיעור הלשון, משחית עבר בחצות ליל והקימו וכו': בקצף וכו' וצמח. שנאמר ועברתי בארץ וגו', אין עברה אלא זעם שנאמר ישלח במ חרון אפו עברה וזעם וצרה. כן דרשו במכילתא שם: צאו הכל. כמו שאמרתם, ולא כמו שאמרתני אני מי ומי ההולכים וכו': אין לי להקשה. את שעבודי עליכם. אי נמי להקשות לבי ולא לשלח אתכם: יצא ילוד. זה היה עוד קודם וכמפורש בתורה, ואין מוקדם ומאוחר בתורה, וכ"ש בשירה: דרך סלולה וכבושה. וזה היה ע"י עמוד הענן שהיה מהלך לפניהם, וכל הנוהך מגביהו וכל הגובה משפילו ומכה נחשים ועקרבים ומכבד ומרביץ לפנייהם: וביום טעותו. כי טעה במה שהוגד לו אז נבואת בין הבתרים כי גר יהיה זרעך ארבע מאות שנה והם לא נשתעבדו אלא רד"ו כמנין בר"ה, אז הובר לו כי בר"ה העם: דייק דחרב. להרוג את כולם, וכמ"ש אריק הרבי: מיהר והשיגם. שמה שהלכו ישראל בשלשה ימים. הלכו שריו ביום ומחצה. ופרעה עצמו מיהר והלך ביום אחד, לכך נאמר ופרעה הקריב: סבב וכו'. הקיפם במרכבותיו, שלא יברחו, כמו סובב ציון והקיפיה. ואולי יש לפרש לפי מה ששמעתי שאחד מטכסיסי המלחמה שבאים הפרשים בשרה אחת זה אחר זה ובסיכוב, כדי להשעות ולהבהיל את שכנגדם שיחשבו כאילו באים עליהם חיל גדול עצום ורב בלי מספר, ובאמת אינם רבים כל כך רק שהם עצמם מסתובבים כל העת. ואפשר שזהו כוונת המדרש שהיו נוסעים חבורות חבורות ואכמ"ל עוד: אשר ראו העלו לקדם. וכמ"ש שם וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם ויראו מאוד ויצעקו וגו': כי פצחו כלם וכו'. כמ"ש במכילתא באותה שעה היו ישראל דומים ליונה שבורת מפני הנין וכו' כיון שראו ישראל ים סוגר ושונא רודף נשאו עיניהם בתפלה, ועליהם מכורש בקבלה וינתי בחוגי הסלע וכו' השמיעני את קולך כי קולך ערב, בתפלה ע"ש: לסוף גרפם. שהים פלטם ליבשה, וכמ"ש וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים וכו' או שיר משה וגו'. וסוף, הם עצמם שגדלים בשפת האגם: יום בוא ואיפה. היא הגאולה השלימה. וכמ"ש כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות: זכיתי להתחיל ולסיים פירוש זאת השירה היקרה, לכג"ק מורינו האלדי רבינו שלום שבזי זת"ל ולכל ישראל, היום יום ששי מעלי שבא דפרשת בשלח התשי"פ, ונדפס כאן בקיצור.

נ"ב. שירה זו נדפסת כאן לראשונה מתוך תכלאל כתי"ק של הרב המחבר מהר"ש שבזי זיע"א. עיין אודותיו בהרחבה בשערי יצחק מוצי"ק פרש"י משפטים התש"פ.

ניקדתי ופיסקתי השירה ע"פ כתי"ק שם, ולפי דקדוק משקל השיר.
הצב"י משה בן כבוד אאמ"ר הנאון רבי יצחק רצאבי יב"ן